

ALEVİ-BEKTAŞI EDEBİYATININ KADIN ŞAİRLERİ VE BAZI TARTIŞMALAR*

The Women Poets of Alawi-Bektashi Literature and Some Disputes

Reyhhan KELEŞ**

Öz

Kökleri çok eski yıllara dayanan ve kaynağını Yunus Emre’de bulan, Kaygusuz Abdallarla, Hatayîlerle, Pir Sultan Abdallarla yoluna devam edip bugüne gelen Alevi-Bektaşî edebiyatının kadın şairlerini muhtevî bu çalışma, yüzyıllarına göre tasnife tabi tutulan ve kaynaklarda yer alan sıkıntılar nedeniyle bazı tartışmaların yapıldığı kadın şairler hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Alanın temel eserleri ve antolojileri dışında toplam kırk sekiz yayının incelendiği çalışmanın girişinden sonucuna kadar tüm bölümlerinde XVI. yüzyıldan üç, XVIII. yüzyıldan dört, XIX. yüzyıldan yirmi dokuz, XX. yüzyıldan kırk bir, yaşadığı yüzyılı bilinmeyenlerden dört ve bir de erkek olduğu kesinleşen bir şair olmak üzere toplam seksen iki şahsiyet hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan araştırmada varlığı bilinen ilk şairin XVI. yüzyılda yaşadığı tespit edilmiştir. XVII. yüzyılda yaşayan şaire kaynaklarda tesadüf edilememiştir. Özellikle şairin kadın mı erkek mi olduğuna dair cinsiyetle ilgili sıkıntılar başta olmak üzere doğum-ölüm tarihlerindeki karışıklıklar ve isim benzerliği nedeniyle diğer edebiyatların kadın şairleriyle karıştırılan şairlere varıncaya kadar toplam on iki kadının durumu “Bazı Tartışmalar” bölümünde ele alınıp incelenmiştir. Kadınların özellikle “Bacı” sıfatını kullandığı, bu ifadenin son yüzyıllara doğru azaldığı ve şairleri incelendiğinde daha çok Hz. Ali, Ehl-i Beyt, Hacı Bektaş-ı Veli ve intisap ettiği kişinin sevgisi ağır basan şairler yazdığı tespit edilmiştir. Konuyla ilgili benzer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada Alevi-Bektaşî edebiyatını temsil eden daha çok kadın şaire ulaşılmış ve bu kaynaklarda daha önceki çalışmalara yapılan atıflarla sehven yapılan hatalar en aza indirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevi-Bektaşî edebiyatı, kadın, şair, şiir.

Abstract

This study, which covers the women poets, as the representatives of Alawi-Bektashi Literature, which dates back to very old years and finds its source in Yunus Emre, and continues with Kaygusuz Abdal, Hatayî and Pir Sultan Abdal and reaches today, aims to give information on women poets about whom there are disputes arising from the problems in resources classified according to their centuries.

In this study, in which forty-eight publications were examined, except the basic works and anthologies of the field, from the beginning to the end in all chapters, information is given about eighty-two different people three of which are from 16th century, four from 18th century, twenty-nine from the 19th century and forty-one from the 20th century, also there are four poets whose century is not known and one more poet who is revealed to be a man in fact. In the conducted research, it was determined that the first poet known to have lived is from the 16th century. The poet who lived in the 18th century was not found in the resources.

The cases of twelve women poets, about whom there are problems beginning from those especially on gender such as whether the poet was a man or a woman, varying up to the confusion on the dates of birth and death and name resemblances resulting in confusing these women poets with the poets of other literatures, are addressed to and discussed in the chapter called “Some Disputes”

* Makalenin Geliş Tarihi: 16.10.2019, Kabul Tarihi: 25.12.2019. DOI: 10.34189/hbv.93.004

** Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı, reyhankes@atauni.edu.tr, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3040-3081>

It has been determined that the women poets especially used the name “Bacı (Sister)”, and that the usage of this name decreased towards the later centuries and also that when their poems are analyzed, they mostly wrote poems about the love of Hazrat Ali, Ahl al-Bayt, Haji Bektashi Veli and the person to whom they are connected.

As distinct from the other studies on the same subject, in this study a higher number of women poets as the representatives of Alawi-Bektashii Literature were found and the inadvertently made mistakes in references to previous studies in these resources are tried to be minimized.

Keywords: Alawi-Bektashi Literature, women, poet, poe

1. Giriş

Hacı Bektâş-ı Velî kültürünü Anadolu halk edebiyatının imkânlarıyla birleştirip yeni bir sentez oluşturan Alevi-Bektaşî edebiyatının kökleri Yunus Emre'nin yaşadığı dönem olan XIII. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Kaynağını Yunus Emre'de bulan bu zümre edebiyatı XIV. yüzyılda Kaygusuz Abdal'la kurulmuş, XV. yüzyılda Hatâyî ile yoluna devam etmiş, XVI. yüzyılda Pir Sultan Abdal'la kemâle ermiş, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda donuk bir hâle gelmiş, XIX. yüzyılda sosyal hayattaki değişikliklere kendini kaptırarak zümrevî mahiyetten çıkmıştır (Gölpınarlı, 2017: 7-8; Noyan, 1987: 333-372; Özmen, 1998: 17-21). Bektaşilik Osmanlı'nın her sahasında, her sınıf halk arasında tasavvuf kaidelerini yaymak hususunda diğer tarikatlar gibi büyük bir rol oynamıştır. Fikirlerini daha çok köy ve aşiret çevrelerinde yayan tarikatlardan Bektaşiler ve Kızılbaşlar özellikle bedii kıymet bakımından en orijinal ve en kuvvetli mümessilleri haiz gruplardandır (Köprülü, 2004: 41).

Alevi-Bektaşî edebiyatı genel manada sözlü kültürün ürünüdür. Nitekim bu sözlü kültür, söz söyleme, dinleme, tekrarlama, öğrenilenleri yeni şiirlere yansıtmaya yönelik etkin öğrenme yöntemlerinden biridir. Bu kültürle yaşayan insanlar bu yöntem sayesinde pek çok şeyi bilmekte ve unutmamaktadır. Alevi-Bektaşîler de bu kültürel aktarımın öncüsü olmuş ve bu kültürü sazla, sözle ve müzikli ibadetle destekleyerek günümüze kadar ulaştırmıştır (Kaptan ve Yurduşen, 2014: 210).

Alevi-Bektaşî edebiyatının temsilcileri de diğer edebiyatlarda olduğu gibi nicel bakımdan daha çok erkek şair ve ediplerinden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalara göre yüzlerce divan şairi arasında kadın divan şairlerinin sayısı yaklaşık 41'dir (İspirli, 2007: 7-8). Bunun sosyal, toplumsal, dinî, örfî birtakım sebepleri vardır. Nitekim bazı kadın şairler birtakım ağır kayıtlar altındaki bir muhitte nasipsiz kaldıkları gibi bazıları da eş ve aile vaziyetleri itibarıyla talihsizdir. Zaten adedi pek az olan şairlerden bir kısmı ya hiç evlenmemiş, ya eşleri tarafından mesut edilememiş, ya da iki, üç defa evlenmek mecburiyetinde kalmıştır (Uraz, 1941: 5). Âşıklık geleneğine bakıldığında kadın âşıkların konumlarının erkekler tarafından belirlendiği görülmektedir ve yine bir sürü güçlük ve açmazlarla karşı karşıyadırlar (Özarslan, 2016: 174). Tespit edilebildiği ölçüde XVII. yüzyıldan günümüze kadar çevrelerinde tanınan, bilinen birçok kadın âşığın, çıraklık, gezgin olma, âşık meclislerinde bulunma gibi geleneğin birtakım şartlarını yerine getirememeleri yüzünden şiirleri büyük oranda ya unutulmuş ya da anonimleşmiştir (Sever, 2010: 82-83). Erkek egemen bir toplum

yapısında, kadına uygun görülen roller içinde âşıklığın yer almaması kadın sayısının azlığı ile doğru orantılıdır. Âşıkların sanatlarını icra etmelerine imkân sağlayan ortamların başında, hanlar, konaklar, köy odaları, kahvehaneler, panayırlar, düğünler, siyasi toplantılar, eğlence mekânları gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal kurallar, dinî-ahlâkî ölçütler de hesaba katıldığında kadının âşık olarak ortaya çıkması, âşıklık etmesi ve bu meclislere katılması zor görünmektedir. Bu durum Sünni çevrelerde biraz daha imkânsızken Alevi çevrelerde bağlamanın/sazın kutsal olduğu, bağlama çalmanın ibadetle eş değer sayıldığı ve bağlama çalmaya hevesli kişilerin teşvik edildiği düşünüldüğünde biraz daha esnekten denilebilir (Sever, 2010: 83).

Alevi-Bektaşî edebiyatında kadın temsilci sayısı ile ilgili durum diğer edebiyatlardan farksızdır. Bunun tabii ki bazı sebepleri vardır ve bu sebepler çeşitli araştırmacılar tarafından araştırılıp tartışılmıştır.¹ Geçmişten bugüne Alevi-Bektaşî edebiyatı içerisinde kadın şairlerin sayısı çeşitli antolojilerde farklılık arz etmekle birlikte yaptığımız araştırmada XX. yüzyıla kadar bu sayı 36'dır. XX. ve XXI. yüzyılları ve yaşadığı dönem bilinmeyen şairleri de hesaba kattığımızda toplam sayı 82'ye² çıkmaktadır ki bu sayı elbette yaşayan şairlerin tamamının hesaba katılmasıyla daha da artacaktır. Divan edebiyatıyla veya diğer edebiyatlarla kıyasladığımızda aslında çıkan tablo azımsanacak bir sayı değildir. Ancak kendi içerisinde değerlendirdiğimizde yine diğer edebiyatlarda olduğu gibi erkek şairlere oranla sayı bir hayli azdır. Bunun nedenleri arasında hiç kuşkusuz yukarıda sayılan sebepler de vardır, ancak Alevi-Bektaşî edebiyatının kadın şairleri üzerine çeşitli araştırmalarda bulunan Vahit Lütfi Sılcı'nın bir tespitini dikkatlere sunalım. Sılcı bir makalesinde bu sayının azlığına dikkat çekerek bu durumu Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde var olan "sır saklamak" ananesine dayandırmaktadır. Ona göre pek çok kadın şair, öleceklerini anladıkları zaman eserlerini ya yakmışlar, ya da yırtmışlardır. Alevi şairler ihtiyarlayıp artık öleceklerini anlayınca uzun yıllardan beri zengin malzeme ile doldurdukları cönk ve buna benzer kitaplarını "sıdkı bütün harice sır vermeyen" başka bir Alevi'ye verir, eğer itimada şayan bir tanıdığı yoksa cönklerini ve kitaplarını mutlaka yakarmış (1941a: 425). Bu "sırlanma/sır olma" hâli Alevilikte yaygın ise kadın şairlerin sayısının azlığı meselesi de kısmen cevap bulmaktadır. Ayrıca bu durum kaynaklara girmelerine rağmen hayatları hakkında net bilgilerin olmayışı, aynı şahsa ait farklı malumatların oluşu, kadın mahlasıyla şiir yazan erkekler gibi yanlış anlaşılmalara sebebiyet veren bilgi kirliliğiyle karşılaşmamıza da sebebiyet vermektedir. Nitekim bu çalışmada "Bazı tartışmalar" bölümüne aldığımız şairlerin durumu bu minvaldedir.

Âşık tarzı şiir geleneğinin içerisinde erkek şairler genel olarak "baba", "kul", "oğlan/oğlu" biçimindeki eril sıfatları kullanırlarken kadın âşıklar mahlaslarında "ana", "bacı", "kız", "gül", "nur" gibi dişil sıfatları kullanmışlardır. Alevi-Bektaşî edebiyatının kadın şairlerine baktığımızda da durum benzerdir (Özarlan, 2016: 176). Varlığını tespit ettiğimiz ilk dönemlerden yaklaşık XIX. yüzyıla kadar bu edebiyatın kadınları da daha çok "bacı" ve "ana" ifadelerini isimlerinin veya mahlaslarının yanına eklemişler, son dönemlerde ise genellikle kendi isim ve soyadlarıyla antolojilerde yer almışlardır.

Alevi düşüncesinde kadının yeri saygın ve önemlidir (Birdoğan, 2010: 393). Ancak bu önemin sözde kaldığına dair kültür içerisinde özeleştiriler de yapılmaktadır. Örneğin Gülfer Akkaya “Sır İçinde Sır Olanlar Alevi Kadınlar ve Alevi Kadınlar, Vardık, Varız, Var Olacağız” adlı çalışmalarında kültür içerisinde Alevi kadınlarının yeri ve öneminin sözde kalmamasını, fiile geçmesini yüksek sesle dile getirmektedir.³ Bacı Anadolu’da kız kardeş manasıdır, ayrıca kadınlara söylenen bir seslenme sözüdür (TDK Türkçe Sözlük, 2005: 174). Alevi-Bektaşî literatüründe ise tarikata bağlı kadınlardan her biridir. Ayrıca Ahî Evran’ın eşi Fatma Bacı tarafından kurulan ve Osmanlı’nın kuruluşunda önemli rol oynayan “Anadolu Bacıları” manasına Bâciyân-ı Rûm örgütü de vardır (Korkmaz, 2016: 123). Bir de “anabacı” kavramı vardır ki bunlar da Bektaşilikte müşşidin, dedebabanın veya halifebabanın eşidir. Vazifeli anabacılar baba erenlerin hemen her konuda yardımcıdır. Dergâhın işleriyle yükümlü ve talipler arasındaki iletişimi sağlayan kişileridir. Ancak anabacı olup vazife almayan kadınlar da vardır (Korkmaz, 2016: 87-88).

Geçmişten bugüne farklı edebiyatlara ait kadın çalışmaları çeşitli akademisyen veya araştırmacı-yazarlar tarafından çalışılmış ve çalışılmaktadır. Yaptığımız araştırmalarda daha çok antoloji mahiyette kitapların yazıldığını, kadın şair ve nasirlerin genel sorunlarıyla ilgili makalelerin yayınlandığını gördük. Her iki çalışmada da Alevi-Bektaşî edebiyatının kadın şairlerine yönelik çalışmalar tespit edilmekle birlikte bu çalışmalarda kadınların sayıları ve hayatlarına dair verilen malumatlarda bazı sıkıntılar olduğunu gördük. Hem bu bilgi karışıklıklarını mümkün olduğu kadar en aza indirmek, hem de totalde yüzyıllara göre bu edebiyatın kadın şairlerini tespit etmek için yayına hazırladığımız bu çalışmada önce biyografik manada sıkıntılı olmayan şairleri ilk bölümde kronolojide, hayatlarıyla ilgili çeşitli tartışmaları havi şairleri de ikinci bölümde bazı tartışmalarda değerlendirdik. Tekrara düşmemek için yaşadığı yüzyıl bilinmesine rağmen hakkında tartışmaların olduğu şairlere de ikinci bölümde yer verdik.

Yapılan bu çalışmada genel antolojilerin yanı sıra 38 kitap, 7 makale, 1 bildiri, 1 doktora tezi ve 1 yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 48 eser taranmıştır.⁴ Kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla kronolojik ve her yüzyılın altında alfabetik olmak üzere Alevi-Bektaşî edebiyatının kadın şairleri şunlardır:

2. Kronolojik Olarak Kadın Şairler

2.1. XVI. Yüzyıl

Yapılan araştırmada Alevi-Bektaşî edebiyatının kadın şairlerinin varlığı en eski XVI. yüzyıla dayanmaktadır. Bu yüzyılda üç kadın şair tespit edilmiştir. Bunlar Seher Abdal, Samıtlı Hörü ve Sanem Bacı’dır. Seher Abdal ve Sanem Bacı ile ilgili bilgiler “Bazı Tartışmalar” bölümünde ele alınacaktır.

2.1.1. Samıtlı Hörü

Tarihî kronolojiye bakıldığında ismi bilinen ilk kadın şairlerdendir. Asıl adı Huriye olan şair XVI. yüzyılda Kars'ın Hanak ilçesine bağlı Samıt köyünde doğmuş, çağdaşı olan Balım Sultan'a yazdığı ağıtla tanınmıştır (Yıldız, 1987: 71).

“Felek nasıl kıydı Sultan Balım'a; Bunca muhip intizardır yoluna; Hâlin arz edeyim erkân kuluna; Efendimin sinesinde yara var yara” (Yıldız, 1987: 416-417).

2.2. XVIII. Yüzyıl

Kaynaklarda XVII. yüzyılda yaşamış kadın şaire rastlanmamıştır. XVIII. yüzyılda yaşayan dört şair vardır. Bunlar Güzide Ana, Havva Bacı, Rabia Bacı ve Şah Sultan'dır. Rabia Bacı'yla ilgili malumatlar “Bazı Tartışmalar” bölümünde değerlendirilecektir.

2.2.1. Güzide Ana

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan şair Bektaşiliğin Çelebi kolu mensuplarının Güzide Ana olarak tanınmıştır (Bahadır, 2004: 146-147). Anadolu Alevi-Bektaşilerine göre Hacı Bektâş-ı Velî'nin soyundan gelip de Horasan postuna oturan çelebilerden Feyzullah Çelebi'nin (1739-1824) kızıdır (Erdoğan, 1993: 29). Hayatı hakkında ağızdan ağıza nakledilen söylentilerin dışında ayrıntılı bilgi olmayan şairin mezarı Hacı Bektâş-ı Velî Dergâhında, Hazret avlusunun girişinde sol taraftaki terastadır. Şiirlerinden hareketle iyi bir eğitim gördüğü ve kendini yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Bazı deyişlerinde “Kâtibi” mahlasını da kullanan şair fakirane giyinişi, gelirini fakirlere dağıtışı, haksızlığa tahammül etmeyişi ile ünlüdür (Ulusoy, 55; Özmen, 1998: 217-218).

“Ey Güzide bezm-i gamda gezme hod serseri; Oluben meydan-ı aşta merd olan gelsin beri; Bizdedir velhasıl mihr-i muhabbet defteri; Onca şairler gelir eşârî bizden öğrenir” (Ulusoy, 60).

2.2.2. Havva Bacı

XVIII. yüzyılın sonu XIX. yüzyılın başlarında yaşayan şair 1795 yılında Denizli'nin Yarangüme (şimdiki adı Tavas) kasabasında doğmuştur (Doğanay, 2003: 173).⁵ Okuma-yazma bilmeyen Havva Bacı hakkında Tavaslı Hâki Baba'nın anlattığı hatıralarda şaire ait iki şiir yer almaktadır.

“Karadeniz'in ortası; Sarardı soldu arpası; Ben yârîmi görmeyeli; Hem ay oldu hem haftası” (Yenisey, 1946: 8).

2.2.3. Şah Sultan

Malatya Arguvan'a bağlı İsaköyü'nde doğan Şah Sultan, XVIII. yüzyılın sonu XIX. yüzyılın başında yaşamış Bektaşî şairlerindendir. Babasının adı Baba Ahmet'tir. Malatyalı Derviş Mehmet'in müritlerinden olan Şah Sultan, şeyhi ile hükümet soruş-

turması nedeniyle Sivas Divriği'ye bağlı Anazar köyüne, oradan da kendisi Bozan köyüne taşınmıştır. Kaynaklara göre 1845 (Sevengil, 1965: 243-253; Doğanay, 2003: 290) veya 1841 yılında Bozan'da vefat etmiştir (Manya, 1983: 115; Yıldız, 1987: 66-67; Cunbur, 2011: 243-247).

“Urum illerine bir can gönderdim; Ya Ali sen gönder senden isterim; Bakmaz mısın kebab oldum çevrildim; Ya Ali sen gönder senden isterim” (Yıldız, 1987: 200).

2.3. XIX. Yüzyıl

Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu yüzyılda yaşamış toplam yirmi dokuz kadın şair vardır. Bunlar: Arife Bacı, Büryan Ana, Emine, Emine Beyza Bacı, Fatma Bacı, Fıtnat Bacı, Gülsüm Bacı, Hatice Bacı, Hayriye, Hümmüz Hanım, İkbâl Bacı, Kul Himmet Üstadım, Lütfiye Bacı, Münire Bacı, Naciye Bacı, Nafia Hanım, Necmiye Bacı, Neslihan Bacı, Öksüz Zeynep Bacı, Remziye Bacı, Filibeli Remziye Bacı, Sakine Bacı, Seher Bacı, Şaziye Şazi, Şehribanı Bacı, Şeref Bacı, Şirin Bacı, Zehra Bacı ve Zikreye'dir. Bu şairlerden İkbâl Bacı, Kul Himmet Üstadım, Naciye Bacı, Münire Bacı, Öksüz Zeynep Bacı, Şeref Bacı ve Zehra Bacı ile ilgili bilgiler “Bazı Tartışmalar”da değerlendirilecektir.

2.3.1. Arife Bacı

XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında yaşamış Bektaşî şairlerindedir. 1284/1868'de Rahva'da doğmuştur. Babasının ismi Tüccar Arif Ağa'dır. Çivicizâde Mustafa Efendi isminde bir akrabasıyla 1294/1877'de İstanbul'a gelmiş Kadıköy'e yerleşmiştir (Ergun, 1930: 16; Ergun, 81; Ergun, 1956: 304-305; Ay, 1934: 7). Fazıl Yenisey 1930'larda hayatta olduğunu söylerken (1946: 33), İlkın Manya ve Ezeli Doğanay 1917 yılında vefat ettiğini yazmıştır (1983: 103; 2003: 23). Aşağıdaki nefesinden hareketle İstanbul Karyâğdı Dergâhı postnişini Hâfız Baba'nın dervişlerinden olduğu söylenebilir (Yenisey, 1946: 33).

“Karyâğdı Dergâhın ettik ziyaret; Cemâlini gördük Hâfız Baba'nın; Ol güzel canlarla sürdük muhabbet; Cemâlini gördük Hâfız Baba'nın” (Ergun, 1930: 16).

2.3.2. Büryan Ana

Asıl adı Ayşe olan Büryan Ana XIX. yüzyılda Tokat Zile'ye bağlı Palanlı köyünde yaşamış Bektaşî şairlerindedir. Babası Kadir isminde bir zattır. 1936'da Palanlı köyünde vefat etmiştir (Yardımcı, 1986: 74-75).

“Saadetlü sultanım gül yüzlü dostum; Beni dergâhından cüda düşürme; Sana bağlanmaktır bütün günahım; Beni dergâhından cüda düşürme” (Yıldız, 1987: 180).

2.3.3. Emine

1810 yılında Sivas Şarkışla'ya bağlı Beyyurdu köyünde doğmuştur. Edebiyatta oğlu Kamber'in Yemen'e gidip ölüm haberinin gelmesi üzerine yaktığı ağıtla tanınmıştır.

“Bir karalı haber aldım şubeden; Kamber’in Yemen’de öldü dediler; Dert bitmiyor keder vardır postadan; Kamber’in Yemen’de öldü dediler” (Kaya, 2009: 212).

2.3.4. Emine Beyza Bacı

1872 yılında doğan Emine Beyza kaynaklarda yer alan malumata göre İzmir’de doğmuştur (Ergun, 1930: 115; Ay, 1934: 18; Yurt Ansiklopedisi, 1982-83: 4425). Yalnız bazı kaynaklar Emine Beyza’nın İstanbullu olduğunu kaydetmiştir (Oytan, 1956: 130; Manya, 1983: 107). Emine Beyza İstanbul Üsküdar’da ikamet etmiştir (Öge, 1946: 825^b). İzmir Karşıyaka’nın ileri gelenlerinden Zeytinzâdelere mensuptur. Okuma yazma bilmediği veya sadece yazma bilmediği söylenmektedir. Topkapı Tekkesi şeyhlerinden Abdullah Baba’nın dervişlerindedir. 1942 yılında tahmini 70 yaşlarında (Yenisey, 1946: 38), başka bir kaynakta da 1934 yılında vefat etmiştir (Koca, 1990: 712). Aşağıda ilk bendi verilen nefesi bestelenmiştir (Cunbur, 2011: 269).

“Bugün ben pirime vardım; Hayırlı himmetin aldım; Aşkın deryasına daldım; Kerem senden şahım Ali; Yetiş Hünkâr Bektaş Veli” (Oytan, 1956: 130).

2.3.5. Fatma Bacı

Hayatı hakkında bilgi olmayan Fatma Bacı’nın XIX. yüzyılın sonlarında yaşadığı sanılmaktadır. Bektaşî olan şairin bilinen tek şiiri Turgutlu Bektaşî Dergâhı banisi ve postnişini Mücerred Ali Rıza Özbektaş Baba’ya ait bir nefes mecmuasındadır.

“Yüz bin selâmullah olsun zâtına; Âl-i Evlâd oğlu Balım Sultân’ın; Selâmullah dedi Hakk mir’âtına; Âl-i Evlâd oğlu Balım Sultân’ın; Sırr-ı Alî Kızıl Deli Sultân’ın” (Yıldız, 1987: 186-187).

2.3.6. Fıtnat Bacı

Bulgaristan Rusçuklu olan Fıtnat Bacı XIX. yüzyılda yaşamış Bektaşî şairlerindedir. İstanbul’a, oradan Kırklareli’ne göç etmiş ve merkeze başlı Deveçatağı köyünde karar kılmış, burada da vefat etmiştir. Uzun bir ömür süren şairin çok az şiiri bugüne ulaşmıştır.

“Zahit sen iftira etme bizlere; Bizler Allah’ın öz kullarındanız; Gönlümüz sığmaz derya denizlere; Bahr-i Umman gibi uz göllerdeniz” (Yurt Ansiklopedisi, 1982-83: 4874).

2.3.7. Gülsüm Bacı

1853 yılında Tırhala’da doğmuştur. Bölgenin ileri gelen ailelerinden birine mensuptur. Ergun, Yenisey ve Gölpınarlı’ya göre ilk olarak Çamlıca Dergâhı postnişini Nuri Baba’nın (ö. 1801) dervişlerinden olan Gülsüm Bacı daha sonra Fatih türbedarı Melâmî Amiş Efendi’ye intisap etmiştir (Ergun, 1930: 127; Yenisey, 1946: 22; Gölpınarlı, 2017: 202). Cunbur’un Günbulut’tan aktardığına göre Gülsüm Bacı önce Melâmî daha sonra Bektaşî olmuştur (Aktaran Cunbur, 2011: 263). 1928 yılında 75

yaşlarında vefat etmiştir. Aruz vezniyle yazdığı şu nefesiyle kültürlü bir kadın olduğu ifade edilmiştir (Koca, 2009: 712):

“Cemâlerinden senin ey mâh; Garîk-ı bahr-ı envârım; Senin hicrinle âh eyvah; Nedîm-i bezm-i ağıârım” (Öge, 1946: 505^b).

2.3.8. Hatice Bacı

Yenisey’in Hatçe Bacı olarak kaydettiği Hatice Bacı 1865 yılında Mora Yenişehir’de doğmuştur. Babası Zaptiye Müşiri Hüsnü Paşa’nın Divan Efendilerinden Ahmet Besim’dir, ayrıca Hüsnü Baba’nın da ablasıdır. İstanbul Merdivenköy Dergâhu postnişini Ahmet Burhaneddin Baba’nın dervişlerinden olup 1936 yılında yetmiş bir yaşında İzmir’de vefat etmiştir. Şah’ı için yazmış olduğu nefesin ilk dörtlüğü şöyledir:

“Şah kulu Sultan bülbülü; Sensin bu dergâhın gülü; Senden açılmıştır yolu; Hacı Ahmet Burhan Baba” (Yenisey, 1946: 28).

2.3.9. Hayriye Bacı

XIX. yüzyılın ortalarında XX. yüzyılın başlarında yaşadığı söylenen Hayriye Bacı İstanbullu olup Bektaşî kadın şairlerindedir. Hayatı hakkında bilgi olmayan şairin kaynaklarda tekrarlanan şiirinin son kıtası şöyledir (Özmen: 1998: 507):⁶

“Bâbında bekler Hayriye gedâyı; Şükür minnet kabul etti recâyı; Din ü imanımız içelim demi; Gürûh-ı Nâci’yiz dönmeyiz geri” (Ergun, 1956: 361).

2.3.10. Hürmüz Hanım

Hürmüz Hanım, 1252/1837 yılında İstanbul Şehzadebaşı’nda doğmuştur. Babası Edirne ve Kırklareli’ndeki çiftliklerini idare etmek için Trakya’ya gelen meşhur Bektaşî babası ve şairi Tevfik Bey Baba’dır. Salcı’nın verdiği bilgiye göre Hürmüz Hanım 1260/1844 yılından sonra doğmuş, 1287/1871 yılında Kırkkilise mukavelat muharriri, Servet Bey Baba namıyla maruf şair Ahmet Tevfik Bey’le evlenmiştir. Servet Bey Baba’nın babası Abdüsselâm Bey de şairdir. Yani Hürmüz Hanım babasının, eşinin, kayınbabasının da şair olduğu bir çevrede yetişmiştir. Okuma yazma bilmediği söylenen şairin mecmua-i eşarı Balkan Harbi sırasında yanmıştır (1941b: 488-490). Şair Balkan Savaşı’ndan sonra Büyük Harp’ten önce 1913/1914’te yaklaşık 70 yaşlarında vefat etmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1982-83: 4874).

“Kulun Hürmüz değil sade; Elin ile sun bir bade; Sana bilcümle üftade; Medet kıl mürüvvet eyle” (Salcı, 1941b: 490).

2.3.11. Lütfiye Bacı

Hayatı hakkında bilgi sahibi olmadığımız Lütfiye Bacı’nın Ali Naci Baykal tarafından Bedri Noyan’a verilen nefes mecmuasındaki bir şiirinden hareketle Çamlıca Bektaşî Dergâhu postnişini Nuri Baba’ya intisap ettiği, dolayısıyla XIX. yüzyılda İstanbul’da yaşadığı anlaşılmaktadır.

“Pirimizdir bizim Bektâş Velî er; Cümle muhibbânın murâdını ver; On İki İmam’a vermişiz bir ser; Sırlama cemâlin aman görelim; Aşkın esrârına nâlân olalım” (Yıldız, 1987: 195).

2.3.12. Nafia Hanım

XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında yaşayan Nafia Hanım, Üsküdar’da doğup yaşamıştır. Çamlıca Bektaşî Dergâhı son postnişinlerinden Nuri Baba’dan feyz alarak bu dergâhın müritleri arasına katılmıştır (Manya, 1983: 112). Kaynaklarda M. Halit Bayrı’nın yayınladığı şiirinden başka bir şiire rastlanılmamıştır:

“Mürşidim efendim başlar tacısın; Bu cihanın bir kıymetli mâhısın; Afv edersin pek mürüvvet kânısın; İsyân bizden şahım mürüvvet sizden” (Aktaran Yıldız, 1987: 197).

2.3.13. Necmiye Bacı

XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında yaşamış bir diğer Bektaşî şairi Necmiye Bacı’dır. 1890 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Babası Drama’nın ileri gelenlerinden Hüseyin Bey’dir. İzmir Karataş’ta kendisi gibi şair olan ablası Remziye Bacı ve kardeşi Havva Bacı ile yaşamıştır. Ablası ile birlikte Tavaslı Hâki Baba için bir şiir kaleme almıştır.

“Remziye bir kemter kul; Necmiye gel ârif ol; Nefsinde sen Hakk’ı bul; Gerçektir Hâki Baba” (Yenisey, 1946: 46).

2.3.14. Neslihan Bacı

XIX. yüzyılda yaşamış bir diğer Bektaşî şairi Neslihan Bacı’dır. Sivas, İmranlı’ya bağlı Söğütlü köyündendir. Hafik, Yalıncağ köyde türbesi bulunan Yalıncağ Sultan’a yazdığı 11 heceli bir şiiri günümüze ulaştırmıştır.

“Dün gece dün gece seyrim içinde; Ne güzel cûşuma geldin Yalıncağ; Gündüz hayalimde gece düşümde; Dilimde tespihim birdir Yalıncağ” (Kaya, 2009: 291).

2.3.15. Remziye Bacı

1885 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Babası Drama’nın ileri gelenlerinden Hüseyin Bey’dir. İzmir Karataş’ta kendisi gibi şair olan kardeşleri Havva ve Necmiye Bacı ile yaşamıştır. Necmiye ile birlikte Tavaslı Hâki Baba için yazdığı şiirin ilk dördlüğü şöyledir:

“Doyulmaz sohbetine; Gerçektir Hâki Baba; Muhtacız himmetine; Gerçektir Hâki Baba” (Yenisey, 1946: 45).

2.3.16. Remziye Bacı (Filibeli)

1883 yılında Filibe’de doğmuş Bektaşî şairlerindedir. Babası Filibe’nin ileri gelenlerinden Arif Ağa’dır. Remziye Bacı Şimendiferci Hüsnü Baba diye maruf Mora

Yenişehirli Hüseyin Hüsnü Baba ile evlenmiştir (Yenisey, 1946: 41; Öge, 1946: 845^b). İzmir Karşıyaka’da oturan Remziye Bacı 1913’te Prizrenli Hafız Derviş Sâni Efendi rehberliğinde Ali Ulvi Baba’dan el almış, daha sonra Anabacı olmuştur (Yıldız, 1987: 56).

“Âşık oldum Mecnun gibi Leylâ’ya; Kalmadı kararım düştüm sahrâya; Can verildi sandım o dem eşyâya; Ali’nin avazın duyduğum gece” (Oytan, 1956: 63).

2.3.17. Sakine Bacı

Doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili verilen bilgiler kaynaklarda farklılık arz etmektedir. 1840 (Manya, 1983: 114) veya 1842 (Yenisey, 1946: 13) yılında Eskişehir, Seyitgazi’ye bağlı Şücaaddin köyünde doğmuştur. Hatta Refik Ahmet Sevengil’e göre şairin 95 yaşında tekkede söylediği bir şiirden hareketle doğumunun 1840’dan daha eski olduğu da ifade edilmiştir (Doğanay, 2003: 267). Babası Şücaaddin Dergâhı post-nişini, aynı zamanda şair Ali Rıza Hâdi’dir. Sakine Bacı bir kaynağa göre yüz yaşını aşkın bir tarihte (Yenisey, 1946: 13; Oytan, 1956: 133), diğer kaynaklara göre 1902’de 62 yaşında (Manya, 1983: 114) veya 1935’te 95 yaşında (Cunbur, 2011: 272) vefat etmiştir.⁷ Tilki ve Pire Destanlarının yanı sıra çok sayıda nefesi vardır (Öge, 1946: 853^a).

“Sakine Hatun der varabilersen; Can gözün açıp görebilersen; Bu sözün fehmine erebilirsen; Bundan büyük sana ün bulunur mu?”⁸

2.3.18. Seher Bacı

XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında yaşayan Seher Bacı 1885 yılında İzmir’de doğmuş Bektaşî şairlerindedir. Ölümü 1946 yılından sonradır. Eşi Aziz Baba (Yenisey, 1946: 43), mürşidi Turgutlu (Kasaba) Bektaşî Dergâhı banisi ve post-nişini Mücerred Ali Rıza Özbektaş Baba’dır. Aşağıdaki şiiri eşi Aziz Baba tarafından bestelenmiştir (Yıldız, 1987: 57).

“İnsanlıkta ayrı bir zevk aradım; Düşündüm taşındım inceden ince; Erenler bezminde işe yaradım; İman aldım ikrar verdiğim gece” (Yenisey, 1946: 43-44).

2.3.19. Şaziye Şazi

Salcı’nın haber verdiği, şiirlerinde “Şazi” ve “Şaziye” mahlaslarını kullanan Şaziye 1308/1891 yılında Kırklareli Lüleburgaz’da doğmuştur. Babası adliye memurlarından Hasan Efendi’dir. Aruz vezniyle şiirlerinin olduğu, ancak hece vezninde daha çok muvaffak olduğu söylenmiştir. Vefat tarihi bilinmemektedir.⁹

“Ey Şaziye bitir bunda kelâmı; Ham sofi ne anlar maksat, meramı; Bizlerdedir aşkın bin bir makamı; Anları terennüm eder sazımız” (Salcı, 1941c: 465).

2.3.20. Şehribanu Bacı

1865 yılında doğmuş Bektaşî şairlerindedir. Üsküp Bektaşî Dergâhı postnişini Süleyman Baba'nın eşidir. 1930'larda 65 yaşında ve sağ olduğu ifade edildiğinden (Ergun, 1930: 352; Yenisey, 1946: 31) ölümü de bu tarihten sonradır. Manya ve Doğanay ölüm tarihini 1803 olarak verse de bu bilgi doğum tarihi ile çelişmektedir (1983: 116; 2003: 324).

“Yürüt sâkî demi irfan cemidir; Cemiyet sultanı Şahım Ali'dir; Âşık-ı sadıkların kiblegâhıdır; Yürüt sâkî demi irfan demidir” (Yenisey, 1946: 31-32).

2.3.21. Şirin Bacı

Sadece Öge'nin çalışmasında rastladığımız Şirin Bacı hakkında ayrıntılı malumat yoktur. XIX. yüzyılda Ankara'da ikamet etmiş Bektaşî şairlerindedir (Öge, 1946: 890^b).

“Hak erenler bizden irak olur mu?; Hak özünde olan nâ-Hak olur mu?; Âşık olan mâşuğundan soğur mu?; Yoksa aradığın başka bir nur mu?; Aşk ateşi bir sönmeyen volkandır; Onu söndürmeye varmak olur mu?” (Öge, 1946: 745^a).

2.3.22. Zikriye

Asıl adı Cemile olan, çevresinde Cemâl Ana diye tanınan Bektaşî şairi Tokat Zile'ye bağlı Alayurt köyünde 1890 yılında doğmuştur. Babasının adı Âşık Gülem Haydar'dır. Şiirlerinde Cemâl Ana mahlasını kullanan Zikriye 1953 yılında vefat etmiştir (Yardımcı, 1986: 48).

“Gönül arz eyleyip şahı görürken; Geldim divanına şah kabul eyle; Beratım elimde darda dururken; Geldim divanına şah kabul eyle” (Yıldız, 1987: 206-207).

2.4. XX. Yüzyıl

Yaşadığımız yüzyılı da hesaba kattığımızda en çok kadın şairin XX. ve XXI. yüzyılda yaşadığı ve kaynaklarda yer aldığı görülmüştür. Ancak kaynaklara aksetmeyen ve hâlihazırda yaşayan onlarca kadının varlığı da tahmin edilmektedir. Adviye Anabacı, Bergüzar Şahin, Döne Sultan, Emine Mükerrerem, Faika Özcanlı, Gülşen Bacı, Hatice Mihrap, Hatice Tutum, Havva Bacı, Yeter Ana ve Zehra Kayacık başta olmak üzere bu yüzyılda toplam 41 şair tespit edilmiş ve haklarında kısa malumatlar verilmiştir. Daha kapsamlı çalışmalarla bu sayının artacağı da muhakkak ifade edilmelidir. Ancak makale boyutunu hayli aşacağı düşüncesiyle bu yüzyıla ait araştırmalar sınırlı tutulmuştur.

2.4.1. Adviye Anabacı

Bulgaristan Silistre'ye bağlı Karalar köyünde 1930 yılında doğmuştur. Asıl adı Adiyeye'dir. Babası Âdem İşbilir, annesi Kezban Bacı'dır. 1949 yılında Haydar Cemil Baba'ya intisap etmiş, yol ve erkân ismi Adviye olarak konmuştur. Şiir ve nefesle-

ri çeşitli basın organlarında yayımlanmış ve bazı örnekleri “Güldeste” isimli kitapta bestelenmiştir. Hafız-ı Kur’an Adviye Bacı 1952 yılında Turgut Baba ile evlenmiştir. Turgut Baba’dan bir yıl önce ve aynı gün 17 Ekim 1996 tarihinde vefat etmiştir. Mezarı Şahkulu Sultan Dergâhı Mansur Baba haziresinde eşi Turgut Baba’nın yanındadır (Koca, 1999: 11).

“Şu gönül bülbülü aşk gülşeninde; Seyran eder gülden güle sefada; Donandı cemiyet muhabbet camı; Neşe ile elden ele sefada” (Özmen, 1998: 377).

2.4.2. Bergüzar Şahin

Sivas İmranlı’ya bağlı Kevenli köyünde doğmuş XX. yüzyıl Bektaşî şairlerindedir. Şiirlerindeki ifadeden tahsil gördüğü anlaşılan Bergüzar’ın nefesleri Bedri Noyan tarafından bir araya getirilmiştir.

“Güvercin donuyla Urum’a uçan; İmamlar evinin kapısını açan; Cümle evliyalar üstünden geçen; Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi?” (Kaya, 2009: 452-453).

2.4.3. Döne Sultan

Döne Sultan 1924 yılında Eskişehir Seyitgazi’ye bağlı Büyükdere köyünde doğmuştur. Babasının adı Âşık Haydar Kaya, annesi Hanım Kaya’dır. 1948 yılında Seyitgazi Yeşilyurt köyü muhtarı Yusuf Can ile evlenmiştir (Yıldız, 1987: 83-84). Keşfedilmesi, Karşı Âşık Dursun Cevlânî tarafından olmuş, sonrasında da atışmaları kitap haline getirilmiştir (Çınar, 2008: 41-42).

“Varın, kâinata, aşk-ı âleme; Sığmaz ki kudretin levh ü kaleme; Nurun ziya vermiş cümle âleme; Lâilâhe illallâhım gel yetiş” (Özmen, 1998: 345).

2.4.4. Emine Mükerrerem

Salcı’nın makalesi ile tanıdığımız Emine Mükerrerem XX. yüzyılın başlarında yaşamış Bektaşî şairlerindedir. Kanlıca’da doğan şair Kanlıca Güzeli denmekle maruftur. Hatta Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun (1889-1974) Nur Baba romanında “Celile Bacı”nın Emine Mükerrerem olması muhtemeldir. Büyük Çamlıca Hacı Tahir Baba Bektaşî Tekkesi postnişini Mehmet Nuri Baba’ya intisap ederek Bektaşî olmuş, Nuri Baba vefat edince yerine geçen Ali Nutki Baba ile evlenerek Ana Bacı unvanını almıştır. Seksen yaşını geçtikten sonra Çamlıca’da vefat etmiştir.¹⁰

“Rûz u şeb âşıktır feryat edenler; Bütün şeb uyanık Ali diyenler; Vuslat ümidiyle Hakk’ı bulanlar; Âşıklar payamın alır sabâdan” (Salcı, 1941a: 427-428).

2.4.5. Faika Özcanlı

XX. yüzyılda yaşamış Bektaşî şairlerinden olan Faika Özcanlı hakkında kaynaklarda yeteri kadar bilgi yoktur. Aydın PTT müdürü olan Âsım Kerimî Baba’ya intisap etmiştir. Bedri Noyan 31 Mayıs 1962 yılında öldüğünü kaydetmiştir (Yıldız, 1987: 70).¹¹

2.4.6. Gülşen Bacı

İzmir Tireli olan Gülşen Bacı XX. yüzyıl Bektaşî şairlerindedir. Babası Tireli Ârif isimli bir Bektaşî dervişidir. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen şair Tire Horasanlı Ali Baba Dergâhı postnişini Kâzım Baba oğlu Hasan Balım Baba'ya intisap etmiştir (Yıldız, 1987: 58-59).

“Mürüvvet kânısın yâ Rab el-aman; Her cihette bedrin olunca ayân; Sundu dolu kudret eliyle Sultan; Pîrim medet Şâhım dilerim senden” (Yıldız, 1987: 188-189).

2.4.7. Hatice Mihrap

1899 yılında Sivas Divriği'ye bağlı Başören köyünde doğmuştur. Asıl adı Fatma olan şair güzelliği ile köyün gençleri tarafından rahatsız edilince babası tarafından Mahmut Kâhya ile evlendirilmiş, ancak ertesi gün baba evine geri dönmüştür. Aradan bir yıl geçmeden 17 yaşında 1916 yılında vefat etmiştir (Kaya, 2009: 136). Şiirlerinde Alevi-Bektaşî tesiri görülmektedir.

“Sabahtan Şah'ımın nuru doğuyor; Doğmaz ise yarelerim sağalmaz; Derdimin dermanın Hak'tan isterim; Vermez ise yarelerim sağalmaz” (Kaya, 2009: 139).

2.4.8. Hatice Tutum

XX. yüzyılda yaşamış Gaziantep'li Bektaşî şairlerindedir. Yıldız tarafından hazırlanan tezde Gaziantep'li Hatice Saçtutum (Yıldız, 1987: 82) ismi kayıtlıdır. Hayatı hakkında bilgi verilmeyen bu kişiyle Hatice Tutum'un aynı kişiler olduğu muhtemeldir. 1910'lu yılların sonunda doğduğu tahmin edilen Hatice'nin babası Şazilî tarikatına mensuptur. Kendisi Alevi-Bektaşî geleneğini irticalen söylediği şiirlerde dile getirmiş, ümmî bir şairdir.

“Böylece hakikat zuhura geldi; Bilen bilmeyen hayrete kaldı; Kimi deli dedi kimisi veli; Hakikat yolunda olmalı ölü” (Turan vd. 2014: 290-291).

2.4.9. Havva Bacı

XX. yüzyılın başlarında tahminen 1906 yılında Drama'da doğmuştur. Babası Drama'nın ileri gelenlerinden Hüseyin Bey'dir. İzmir Karataş'ta yaşayan Remziye ve Necmiye Bacıların kız kardeşidir. Manisalı Hafız Sait Ali ile evlenmiş ve burada yaşamıştır (Yenisey, 1946: 47; Yıldız, 1987: 83).

“Edep erkân ile girdim huzura; Erenler bezmini müheyya gördüm; Mürşidim serapa müstağrak nura; Zatımı âyine mukteda gördüm” (Yenisey, 1946: 47).

2.4.10. Yeter Ana

1922 yılında Sivas Şarkışla'ya bağlı Saraç köyünde doğan Yeter Ana'nın babası Karaçorlardan Ali Onbaşı, annesi Fadime Hanım'dır. Âşık Yüzbaşıoğlu ismiyle maruf Hasan Yıldırım'la evlidir. Eşi, kızı (Gülhanım), oğlu (Servet Emanetî) ve gelinleri

(Hülya) ile birlikte şair olan Yeter Ana yirmi kadar şiire sahip olup daha çok hicviye tarzında şiir söylemiştir.

“Gel sevdiğim senle bir yol konusak; Yüzüne bakacak halin var m’ola; Kim suçluyor bilmem kime danısak; Seni haklı gören kulun var m’ola” (Kaya, 2009: 439-442).

2.4.11. Zehra Kayacık

1928 yılında Erzurum Aşkale’de doğan şair Üryan Hızır Ocağı’na bağlıdır. Babası Dursun Kaban isminde bir zattır. Badeli âşıklardan olan Zehra belirli bir eğitim almamasına ve gelenek içinde usta tarafından yetiştirilmemesine rağmen Alevi-Bektaşî inanç kültürü içinde birçok nefes, mersiye, methiye, nutuk kaleme almıştır.

“Yer yerinden kopmuş kendi yürüyor; Şâh-ı Merdan üzerinde duruyor; Sağa sola dönüp hesap soruyor; Ben böyle gördüm Şah-ı Merdan’ı; Geldi selam verdi canların canı” (Koç, 2012: 265-296).

Bu isimlerin dışında 1930 veya 1932’de Tokat Zile’ye bağlı Karabalçık köyünde doğan, asıl adı Nevruza Oylum olan ve eşi Âşık Semaî ile 1995’te geçirdiği trafik kazasında vefat eden (Gedik, 2019: 159) “Âşık Nevruz” (Ben de hayran oldum senin hâline; Rüyamda bir saz verdiler elime; Saz ile oturdum tren yoluna; Tren durur aşkın treni durmaz) (Çınar, 2008: 45); 1938’de Afyon Emirdağ’a bağlı Karacalar köyünde doğan ve 2010 yılında vefat eden “Kelime Kubat” (Mâh-ı Muharrem’de yanar içimiz; Kerbelâ’da çadırımız göçümüz; Tükenmez zalime yetmez gücümüz; Yetiş Şâh-ı Merdan yetiş ya Ali) (Turan vd. 2014: 324-325); 1939’da Sivas Divriği’de doğan ve kendisi gibi ozan Adil Ali Atalay ile evli olan “Emiş Bacı” (Âlemi cihanda gayetten güzel; Dünya kurulmadan var idin ezel; Her nereye çağırırsak bizim ile gel; Ehl-i Beyt’in nuru Fatıma Ana’m) (Turan vd. 2014: 176-177); 1942’de Sivas Şarkışla’ya bağlı Saraç köyünde doğan, babası Âşık Yüzbaşıoğlu ve annesi Âşık Yeter Ana gibi şair olan “Gülhanım” (Gelin ağlar gelin bakın hâlime; Feleğin sillesi bana da vurdu; Kadınım ya gücüm yetmez zalime; Kimi ezdi geçti kimi de sürdü) (Kaya, 2001: 69-84); 1943 yılında¹² Kars Sarıkamış’a bağlı Boyalı köyünde doğan “Şah Senem” (Virane bahçede ağlıyor dallar; Bülbül zara gelmiş güller perişan; Aşk için çırpınan biçare haller; Yâre doğru giden yollar perişan) (Özmen, 1998: 556); 1943 Eskişehir doğumlu “Âşık Hafize Fidan” (Gel derviş seninle sual edelim; Haklıyı haksız seçebildin mi; Pirin eşigine niyaz eyledim; Can içinde serin seçebildin mi) (Doğanay, 2003: 182-186); 1945 yılında Sivas Divriği’ye bağlı Yağlıbasan köyünde doğan, asıl adı Elif Kambur olup badeli ozanlardan olan “Kul Elif” (Kerbelâ’nın çöllerinde; Aksın benim kanım aksın; Şah Hüseyin yollarında; Aksın benim kanım aksın) (Turan vd. 2014: 137); 1947’de Afyon Emirdağ’a bağlı Saray köyünde doğan, Hak Halili Zeynep Bacı Sultan Dergâhı’na bağlı “Zehra Sultan” (Fakir babasıydı sevmezdi para, Kerbelâ’dan beri çiğeri yara; Dara düşenlere bulurdu çare; Ahrette bir olak burada ayrıldık) (Turan vd. 2014: 523-525); 1950 yılında Tunceli’de doğan halk ozanı “Emiş Bacı” (Zeynep bacım,

Fatma anam, Gül teyzem; Gelin biz de meydanlara çıkalım; Ezenlerin, bozanların, zalimin; Umudunu tırnak tırnak yıkalım) (Manya, 1983: 93, 117); 1951’de Diyarbakır Bismil’e bağlı Türkmenhacı köyünde doğan, bir yaşında hastalıktan gözlerini kaybeden, asıl ismi Selime Yaşar olan “Mah Turna” (Aldın gözlerimi görmedim seni; Söyle ki ben sana ne yaptım dünya; Neden böyle kula kul ettin beni; Söyle ki ben sana ne yaptım dünya) (Turan vd. 2014: 429-431); 1951’de Çorum Alaca’ya bağlı Kılavuz köyünde doğan ve Ozan Naçari ismiyle maruf Ali Çetin’le evli olan “Aslıhan Çetin” (Her güzele gönül verdim; Gel de gör beni gör beni; Gonca güllerini derdim; Gel de gör beni gör beni) (Doğanay, 2003: 29-34); Asıl ismi Filiz Yurdakul olan ve 1954’te Sivas Zara’ya bağlı Körpınar köyünde doğan “Sinem Bacı” (Bir garip derde düştüm nedir bilemem; Gurbet elde garip kaldım neden gülemem; Tanrı yazmış bu yazıyı ben silemem; Sivas Zara’yı hep dolandım; Gül yüzlü anamı bulamadım) (Özarslan, 2016: 182-183); 1954’te Sivas Divriği’ye bağlı Karasar köyünde doğan asıl adı Elif Kılıç olan “Elifçe” (Eğlen turnam senden haber alayım; Neden benden kaçyorsun hor gibi; Derdin nedir söyle deva olayım; İçerimi alev aldı kor gibi) (Kaya, 2009: 195-199); 1954’te Diyarbakır Bismil’e bağlı Seyithasan’da (bugünkü adı Bakacak) doğan, babası yörenin en eski saz şairlerinden Âşık Niyazi Demir olan “Dost Meryem” (Açtım gönül kapısını; Baktım bir dost yolda gider; N’idem dünya tapusunu; Bir ayaksız salda gider) (Turan vd. 2014: 353-354); 1956 yılında Eskişehir Alpu’ya bağlı Sarıkavak köyünde doğan ve asıl adı Telli Gölpek olan, badeli âşık “Telli Suna” (Fani dünya sana doyum olmazdı; Bir ayrılık bir de ölüm olmasa; Fidanlar kırılıp güller solmazdı; Bir ayrılık bir de ölüm olmasa)¹³ (Özarslan, 2016: 183-184); 1956’da Sivas Şarkışla’ya bağlı Saraç köyünde doğan, asıl adı Hülya Yıldırım olan “Ozan Şahini” (Suya hasret kaldı dağlar, ovalar; Kurak günler birbirini kovalar; Dede posta geçti eder dualar; Dualara kabul ver Allah Allah) (Kaya, 2001: 69-84); Asıl ismi Süheyla Höke olan, 1957’de Yozgat’a bağlı Köçekkömü köyünde doğan “Zöhre Ana” (Erenler Ali’nin demi yerinden; Meydana giriyor kimdir bu gelen? Hacı Bektaş ile serimi serem; Meydanlar demi var çoşan Ali’dir)¹⁴ (Özmen, 1998: 611-617); 1959’da Çorum Mecitözü’ne bağlı Alancık köyünde doğan, Sürmeli mahlasıyla şiirler söyleyen “Âşık Sürmelican” (Âşıklar sadıklar seyrana çıkmış; Hepsini birbirine bir gözde bakmış; Kaynamış kazanlar lokmalar pişmiş; Alan alsın almayandan bana ne) (Turan vd. 2014: 464-465); 1960’ta Gümüşhane Şiran’a bağlı Kırıntı köyünde doğan, asıl adı Gülseren Kambur olan ve aynı zamanda Kul Elif’in de eltisi “Gülseren” (O mazlum Hüseyin’e nasıl kıydılar; Hüseyin Hüseyin şahım Hüseyin; Çadırları yağma etti aldılar; Hüseyin Hüseyin şahım Hüseyin) (Doğanay, 2003: 116-126); 1961’de Erzincan Tercan’a bağlı İliksu köyünde doğan “Şinaz Sezer” (Derde düştüm hâlim belli; Gel yetiş ya Hızır Nebi; Kahrımdan olmuşum deli; Gel yetiş ya Hızır Nebi) (Doğanay, 2003: 282-283); Asıl ismi Pakize Altan olan, 1961 yılında Yozgat Sorgun’a bağlı Bahadın kasabasında doğan “Didari” (Kudret pazarını gönlüme açtım; Sermayesi sevgi duyanlar gelsin; Merde yoldaş oldum namertten kaçtım; Edep kuralına uyanlar gelsin) (Turan vd. 2014: 386-387); 1962 yılında Sivas Akıncılar’a (eskiden Suşehri) bağlı Şenbağlar köyünde doğan ve 1999 yılında geçirdiği trafik kazasında vefat eden “Dursune Bacı”

(Nice insanlar gördüm yüzleri güler; Hatırını sordum dertleri vardır; Kaderde çilede gamda geziyor; Yiğit bitiriyor kurtları vardır) (Turan vd. 2014: 131-132); 1962 yılında Çorum'un Çanakçı köyünde doğan "Döndü" (Sevgi pınarından doldur destini; Aşılmaz engelden aşırır seni; Fark edersin yakın ile uzağı; Sıgdırmaz kabına taşırır seni) (Doğanay, 2003: 87-91); 1963 Erzincan doğumlu "İpek Bayrak" (Gam yükünü yüklemişsin gezerim; Gül yüzüne hasret kaldığım zaman; Doyup usanmadım muhabbetine; İkrarın imanda gördüğüm zaman) (Doğanay, 2003: 190-195); 1964'te Sivas Yıldızeli'ne bağlı Yağlıdere köyünde doğan ve asıl ismi Deste Günaydın olan "Ozan Destegül" (Hakikat ilminde canlar cananı; Sevecek gönülünde piri olanı; Kimse sevmeyiz ikrarından döneni; Güzel pirim Hacı Bektaş Veli dost) (Doğanay, 2003: 72-75); 1964 Şanlıurfa doğumlu olan ve asıl adı Necla olup mahlasını Hüseyin Hürrem'den alan "Mihrumah" (Seviyorum Hacı Bektaş Veli'yi; Beni dergâhından mahrum eyleme; Yıllardır ben dergâh için deliyim; Beni dergâhından mahrum eyleme) (Doğanay, 2003: 237-241); 1968'de Yozgat Şefaati'ye bağlı Güzeli köyünde doğan ve asıl adı Songül Yılmaz olup mahlasını Ozan Naçarı'dan alan "Âşık Diyarı" (Gözleri hep yola bakar; İcini sıla hasreti yakar; Burcu burcu toprak kokar; Benim anam garip anam) (Turan vd. 2014: 454-455); 1969 yılında Çorum Bektaşoğlu köyünde doğan "Ezgili Kevser" (Şikâyet olmasın ey yüce Mevla'm; Ne yakınım ne de bir bilenim var; Hani nerede anam hani ya babam; Ne yakınım ne de bir bilenim var) (Çınar, 2008: 63-64, 101); 1972 yılında Tokat Zile'ye bağlı Alihoca köyünde doğan ve kendi gibi âşık Kul Erdal Doğan'la evli olan "Gürcü" (Ben sensiz neyleyim dünya varını; Sensiz var olmam zardayım zarda; Yok ederim o yâr için arımı; Sensiz yaşayamam kordayım korda) (Doğanay, 2003: 104-112); 1975'te Tokat Zile'ye bağlı Alihoca köyünde doğan Alevi-Bektaşî meşrep şair "Yayla İşleyen" (Kerbelâ'dan geliyor ses; Şahım için tutarım yas; Gönüllerden siliyor pas; Şah Hüseyin nurum benim) (Turan vd. 2014: 505) vs. daha pek çok şair vardır.

2.5. Yaşadığı Yüzyıl Bilinmeyen Şairler

2.5.1. Besime Bacı

Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Besime Bacı'nın yaşadığı yüzyıl da bilinmemektedir. Özmen, Besime Bacı'ya ait şu şiiri yayınlamıştır:

"Vahdet kaynağından dolu içenler; Kanmıştır badeye şarap istemez; Hakikat uğrunda candan geçenler; Ermıştır mahbuba mihrap istemez" (1998: 671).

2.5.2. Hüsnîye Bacı

Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Tekke (Teke) köyünde XIV. yüzyılda kurulmuş bir Bektaşî tekkesi olan Abdal Mûsâ Tekkesi (Tanman, 1988: 65) müntesiplerinden olan Hüsnîye Bacı'nın Abdal Mûsâ'nın kız kardeşi olduğuna dair bilgiler kesin değildir¹⁵ (Bahadır, 2004: 143-144). Hangi yüzyılda yaşadığı tam olarak bilinmeyen kadın Bektaşî şairlerindedir.¹⁶ Şiirlerinde Hüsnî mahlasını kullanmıştır (Ergun, 1956: 364-365). Şu nefes ona aittir:

“Şükür olsun yaradanın demine; Seyyah talib düştü bahar evine; On iki imam Ali Şah’ın yoluna; Hû diyen canlara pirim aşk olsun” (Yenisey, 1946: 10).

2.5.3. Saliha Bacı

Hayatı ve yaşadığı dönem hakkında bilgi sahibi olamadığımız bir diğer Bektaşî şairi Saliha Bacı’dır. Mürşidinin ölümü üzerine yazdığı bir nefesten anlaşıldığına göre şeyhinin adı Sâmi’dir.

“Bozuldu bağımız el çekti bağban; Bülbül ağlar bağban ağlar gül ağlar; Dağıldı gemimiz gark etti tufan; Bülbül ağlar bağban ağlar gül ağlar” (Yıldız, 1987: 86, 224).

2.5.4. Useyle Bacı

İzmirli Feyzi Baba’ya göre XIX. yüzyılda yaşadığı ifade edilen Useyle Bacı ile ilgili genel kanaat yaşadığı dönemin bilinemediği yönündedir. Bektaşî şairlerinden olan Useyle Bacı’nın çeşitli cönklerde şiirleri bulunmaktadır.

“Ben Hak ile haklanırım; Pir gönülde saklanırım; Zahidlere horlanırım; Horlanmakla varlanırım” (Yenisey, 1946: 11, 12).

3. Bazı Tartışmalar

Buradaki temel sorun kadın Alevi-Bektaşî şairleri ile ilgili bilgi kaynaklarının verdiği malumatlarda çelişkiler olmasıdır. Kaynakların biyografik bilgilerde birleştiği şairler yukarıda ele alınmıştır. Ancak burada kadınların doğum, ölüm tarihlerinden, isim benzerliği ile kadın divan şairleriyle karıştırılan, hatta kadın ismiyle antolojilere, edebiyat tarihlerine girip de aslında erkek olan şairlerin durumuna kadar meseleler ele alınıp tartışılmıştır. Bazı muammalara farklı yaklaşımlar sunulmuş, çözüm odaklı cevaplar aranmış, ancak bazı hususlar hakkında tartışma ortaya konulmakla yetinilmiştir. Burada çeşitli yüzyıllarda yaşamış on iki şaire yer verilecektir. Bunlar: İkbâl Bacı, Kul Himmet Üstadım, Latife Bacı, Münire Bacı, Naciye Bacı, Öksüz Zeynep Bacı, Rabia Bacı, Sanem Bacı, Seher Abdal, Şeref Bacı, Tîrî Ebe ve Zehra Bacı’dır.

3.1. İkbâl Bacı

İkbâl Bacı ile ilgili tartışmalı durum onun doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili kaynaklarda yer alan bilgi kirliliğidir. İkbâl Bacı’nın doğum tarihi kaynaklarda 1860 (Yenisey, 1946: 24) ve 1886 (Doğanay, 2003: 187) olarak verilmiştir. Çamlıca Bektaşî Tekkesi postnişini Nuri Baba’dan el alarak Bektaşî olmuştur. Eşi Muzika-yı Hümâyün’a mensup Derviş Tefvîk isimli bir zattır. Eşi 1889’da vefat etmiş (Yıldız, 1987: 52; Cunbur, 2011: 247), İkbâl Bacı’nın da ondan evvel vefat ettiği ifade edilmiştir (Ergun, 1930: 190). Bu durumda doğum tarihlerine bakıldığında İkbâl Bacı’nın ya 29 yaşından önce –ki bu muhtemel, ya da 3 yaşından önce vefat ettiği ortaya çıkar ki bu ikinci durumun doğru olması mümkün değildir. Buraya kadar verilen bilgiler şayet doğru ise İkbâl Bacı’nın doğum tarihinin 1860 olması muhtemeldir. Ancak Manya’nın eserinde verdiği bilgiye göre İkbâl Bacı’nın vefat tarihi 1912’dir (1983: 111). Buna

göre ya 52 yaşında ya da 26 yaşında vefat etmiştir. Bu durumda kaynaklarda yer alan eşinin vefat tarihi yanlış görünmektedir. Çünkü eşinden önce vefat edecekse 1912’de değil eşinin vefat tarihi 1889’dan önce vefat etmesi gerekir. Gültekin Oransay’ın *Yaşınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgileycileri* adlı makalesinde Derviş Tevfik’in ölüm tarihi 1887 olarak verilmiştir (1977: 174). Burada iki durum karşımıza çıkmaktadır. Ya İkbâl Bacı’nın eşinden önce vefat ettiğine dair bilgiler yanlıştır, ya da İkbâl Bacı’nın doğum tarihlerinden 1860 dikkate alınacak ve 1912’de vefat ettiği bilgisi yanlış olacaktır. Kanaatimize göre verilen bu bilgilere bakıldığında tutarlı olan bilginin 1860 yılında doğduğu, eşinden önce vefat ettiği de göz önüne alınırsa (1887 veya 1889) 27 veya 29 yaşından önce, çok genç yaşta vefat ettiği yönündedir.

“Çevir yüzün semâya; Otur her dem duâya; Niyaz eyle Hüdâ’ya; Derdine derman gelsin” (Yenisey, 1946: 24).

3.2. Kul Himmet Üstadım

Kul Himmet Üstadım’la ilgili bilgiler Aslanoğlu’nun tespitlerine dayanmaktadır. Bu araştırmacıya göre Kul Himmet Üstadım mahlasıyla şiiirler söyleyen Hacik Kız diğer adıyla Hatice isminde bir kadın şair vardır. Sivas İmranlı’ya bağlı Söğütlü köyünde yetişen bu şair rivayete göre ilerleyen yaşına rağmen XIX. yüzyılda 1887’de kendisini artık şiiir söyleyemeyecek kadar yaşlı bulan kişilere cevaben herkesi etkileyen bir nefes söylemiştir (1997: 10; Doğanay, 2003: 196). Hacik Kız’ı bu bölümde değerlendirmeye dâhil ettiğimiz konu bir kadın şairin erkek mahlasıyla şiiir söylemesidir. Nitekim bu bölümde erkek olmasına rağmen kadın mahlasıyla şiiir söyleyenler tartışılırken tam tersi bir durumla karşılaşmıştır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilen Tokat Almus’a bağlı Görümlü köyünden olup türbesi de orada bulunan Kul Himmet’ten (Albayrak, 2002: 352) sonra iki şair Kul Himmet Üstadım mahlasıyla şiiirler yazmış, biri İbrahim adında bir şair, diğeri de Hacik Kız’dır. Rivayete göre İbrahim ismindeki Kul Himmet Üstadım’a kendisinden sonra onun yerini tutacak bir şair kalmadığı söylendiğinde o da “Merak etmeyin, ben ölünce bir kız doğacak, benim adıyla nefesler söyleyecek” demiş ve dediği gibi de Hacik Kız adlı şair Kul Himmet Üstadım mahlasıyla şiiirler söylemiştir.

“Sene bin iki yüz yetmiş yedide; Yüz sürdüm Hayder’e Gani Hünkâr’e; Mehdi intikamım ala adudan; Ateşinden sinem oldu çar pare” (Aslanoğlu, 1997: 10-11).

3.3. Latife Bacı

Latife Bacı ile ilgili tartışma Zehra ve Naciye Bacıların durumuyla aynıdır. Yalnız Naciye ve Zehra ile ilgili kaynaklarda biyografik bilgiler yer alırken Latife ile ilgili bir malumata rastlanılmamıştır. Sadece ona ait olduğu söylenen bir şiiir Özmen ve Birdoğan tarafından eserlerine kaydedilmiştir (1998: 691; 2010: 403). İsmi Latife diye kaynaklara giren kişi Doğanay’ın verdiği bilgilere göre 1892’de Maraş

Afşin'e bağlı Kötüre köyünde doğan ve Melûlî mahlasıyla şiirler yazan Karaca Erbil'dir. Melûlî'ye ait olan *Divan*'da Latife mahlasıyla şiirler yer almaktadır (Özpolat ve Erbil, 1991: 246-262). Yalnız *Divan*'ı neşre hazırlayan kişiler arasında Karaca Erbil'in torunlarından Latife Özpolat'ın ismi bu şiirlerin bu hanıma ait olabileceği ihtimalini de akla getirmektedir. Doğanay bu durumu araştırıp ve bizzat Latife Özpolat'la görüştüğünü ifade ettikten sonra şiirleri Karaca Erbil'in yazdığını öğrenmiş ve bilgiyi netleştirmiştir. Bu durumda aslında kadın mahlasıyla şiir söyleyen ve kadın şairlerle ilgili antolojilere sehven giren Latife Bacı kadın değil, Melûlî (Karaca Erbil) mahlaslı ozandır (2003: 198-199).

“Size rica eder Latife Bacı; Evvel tatlı sonra olmayın acı; Gider başınızdan şehadet tacı; Kalb evine hevaî nefis sokmayın” (Özpolat ve Erbil, 1991: 253).

3.4. Münire Bacı

İstanbulu (Oytan, 1956: 131) olan Münire Bacı yaklaşık 1852 yılında doğmuş XIX. yüzyıl Bektaşî şairlerindedir. Çamlıca Bektaşî Dergâhu postnişini Nuri Baba'nın dervişlerindedir. Bazı kaynaklara göre Balkan Harbi'nin başladığı yıllarda yaklaşık 60 yaşlarında 1330/1912'de (Ay, 1934: 54; Yenisey, 1946: 18) bazı kaynaklara göre de 1328/1910'da (Ergun, 1930: 289) vefat etmiştir. Münire Bacı ile ilgili sıkıntı kaynaklarda biri XVIII. diğeri XIX. yüzyılda yaşamış iki ayrı Münire Bacı'dan bahsedilmesidir. Ergun 1955 yılında yayınladığı *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi* adlı eserinde XVIII. yüzyılda yaşayan Münire Bacı'dan bahsetmektedir. Hayatı hakkında bilgi bulunmayan Münire mahlaslı kadın şairin şiirleri 1785-1795 (XVIII. yüzyıl) yılları arasında yazılan bir mecmuada yer alınca yukarıda biyografisine yer verilen Münire Bacı'dan başka bir kadın daha ortaya çıkmıştır: Hayatı hakkında bilgi bulunmayan ancak XVIII. yüzyılda yazılmış bir mecmuada şiirleri bulunan Münire Bacı, bir de 1852'de doğan ve Nuri Baba'nın dervişlerinden olan Münire Bacı. Aslında buraya kadar verilen bilgilerde bir sıkıntı yoktur diyebiliriz. İki farklı zamanda yaşamış; ancak isim benzerliği olan iki kadın şairden pek tabi bahsedilebilir. Ancak sıkıntı XIX. yüzyılda yaşayan ve yukarıda tanıtılan Münire Bacı'nın şiirlerinin diğer Münire'ye ait gösterilmesidir. 1930'da neşrettiği *Bektaşî Şairleri* adlı eserinde Ergun, XIX. yüzyılda yaşayan Münire Bacı'ya ait şiirleri de XVIII. yüzyıl şairi Münire Bacı'ya hasretmiş (1955: 180-183) ve bu karışıklık diğer kaynaklara da sirayet etmiştir. Bu durumda ya iki farklı zamanda yaşamış, isimleri aynı iki Münire Bacı'dan bahsedeceğimiz ve XVIII. yüzyılda yazılmış mecmuayı esas alarak şiirleri bu yüzyılın kadın şairine atfedeceğimiz ki bu durumda ikinci Münire'nin şiirleri yoktur, ya da yukarıda hayatını verdiğimiz kadını yok sayıp ve yine mecmuayı esas alarak tek bir Münire'den bahsedeceğimiz. Bu tartışmalardan yola çıkarak tarafımızca en sağlıklı düşünce iki ayrı Münire olduğu ve şiirlerin sehven isim benzerliğinden dolayı karıştırıldığı yönündedir. Nitekim birinci Münire hakkında bilgi yok, ancak şiir var, ikinci Münire hakkında da bilgi var, ancak şiir yoktur (karıştırılmıştır). Birinci Münire'ye ait olan ikinci Münire ile karıştırılan şiirin ilk kıtası şöyledir:

“Erkânında zindeyim; Zâhitlere handeyim; Boynu bağlı bendeyim; Haydari’yem Haydari” (Ergun, 1930: 289).

3.5. Naciye Bacı

Naciye Bacı’yla ilgili tartışma şöyledir: Kaynaklarda Naciye Bacı’ya ait görünen şiir (Yenisey, 1946: 37; Manya, 1983: 71) *Harâbî Dîvânı*’nda kayıtlıdır. Gerek Gümüşoğlu tarafından neşre hazırlanan *Divan*’da gerekse Kökel editörlüğünde müellif hattı esas alınarak yayınlanan *Divan*’da şiirin aynı olduğunu, ancak mahlasın Naciye değil Lütfiye olduğunu gördük. Hatta Gümüşoğlu tarafından hazırlanan *Divan*’da Lütfiye ismine düşülen dipnotta “Hasbe’l-icâb Latife Bacı tarafından söylenmiş bir nefestir” (2008: 329) ibaresi yazılmıştır. *Divan*’ın Süleymaniye Kütüphanesi İhsan Mahvî Bölümü nr. 98’de kayıtlı nüshasında haşiyede yazan ismi Lütfiye’dir. (Harâbî, 492) Kökel’in eserinde de Lütfiye ismine düşülen dipnotta “Hasbu’l-icâb Lütfiye Bacı tarafından söylenmiş bir nefestir” (2012: 370) denilmektedir. Bu dipnotlar eseri neşre hazırlayanlar tarafından değil bizzat müellif tarafından yazma nüshanın haşiyesine düşülmüştür. Şiirin Naciye mahlasıyla kaynaklara kaydedilmesinin nedeni ise *Divan*’ın Atatürk Kitaplığındaki yazma nüshasıdır. Bu *Divan*’da sayfa 59’da Naciye mahlasına yer verilmiş ve *Divan*’ın haşiyesine “Bu nefes Naciye adında bir bacınıdır” (Edîb Harâbî, 59) ibaresi yazılmıştır. İki farklı nüshada birinde Naciye Bacı’ya, diğesinde Lütfiye Bacı’ya ait olduğu haşiyeye kaydedilmiştir. Harâbî’nin Zehra mahlasıyla da şiir yazdığı bilindiğinden Zehra mahlasının geçtiği şiirde sayfa kenarlarına herhangi bir notun düşülmediğini de söyleyebiliriz. Sadece şiirin serlevhasına Zehra Bacı ismi yazılmıştır (Edîb Harâbî, 66).

Gölpınarlı; Harâbî, Edîb bazen de Ahmed Edîb isimleriyle şiir yazan Ahmed Edîb’in Zehra ve Naciye mahlaslarıyla da şiir söylediğini ve bu şiirlerde kadın davasını ele aldığını söylemiştir (2017: 12). Gölpınarlı’ya Lütfiye değil de Naciye ismini söyleten Atatürk Kitaplığındaki *Divan*’da yer alan ifadedir. Doğanay’ın bu konuyla ilgili açıklaması nettir. Ona göre Naciye Bacı diye bir kişi yoktur, bu Harâbî Baba’nın kullandığı bir mahlastır (2003: 246). Yine Ömür Ceylan tarafından yayınlanan bir bildiri de “Harâbî’nin hemen her fırsatta başka kimseler ağzından şiir söylediği düşünülür ve söz konusu şiirdeki belirgin Harâbî üslubu göz önünde bulundurulursa, nefesin Edip Harâbî’ye ait olduğu tereddütsüz bir şekilde anlaşılır” (2017: 256) denilmiştir. Şimdi şiir Harâbî’ye aitse iki ayrı yazmada Naciye ve Lütfiye isimlerine düşülen notlar ne anlama gelmektedir? Nitekim haşiyede yer alan ifade nettir, yani şiir Naciye (veya) Lütfiye’ye aittir. Aynı not Zehra mahlaslı şiirde söylenmemiştir. Nitekim kaynaklarda Naciye isimli bir kadına ait hayat hikâyesi de yer almaktadır. Bu isimler hem çağdaş, hem de Bektaşî’dir. Yani tanış olmaları muhtemeldir. Harâbî Baba’nın Naciye (veya Lütfiye) mahlasıyla şiir yazması Naciye (veya Lütfiye) diye bir şairin yaşamadığı anlamına gelmez. Nitekim *Divan*’da yer alan dipnot bu durumu düşündürmektedir. Bizim bu konudaki kanaatimiz şöyledir: İki yazma nüshadan hareketle Harâbî’nin Zehra mahlasıyla şiir söylediği daha ağırlık kazanırken Naciye

veya Lütfiye mahlasıyla şiir söylediği haşiyelere düşülen notlarla daha az ihtimaldir. Ancak kesin ifadede bulunabilmek için daha kapsamlı bir çalışma ve hatta *Divan* 'ın varsa başka yazma nüshaları incelenmelidir.

Kaynaklarda Naciye Bacı ile ilgili verilen bilgiler ise şöyledir: XIX. asırda yetişmiş Bektaşî şairlerindedir (Öge, 1946: 891^b). İstanbulludur (Oytan, 1956: 130). Tahminen 1872 yılında doğmuş, Zehra Bacı'nın da yakın arkadaşısıdır. Yine Zehra Bacı gibi Merdivenköy Dergâhı dervişlerindedir (Yenisey, 1946: 37). Tartışmalara konu olan şiirin yazmalarda yer alan son dörtlüğü şöyledir:

“**Naciye** fakîre kemter bacıdır; Muhammed Ali'ye kuldur, nâcidir; Cümle erenlerin başı tacıdır; İşte Fatımatü'z-Zehra'mız vardır” (Edîb Harâbî, 59).

“**Lütfiye** fakîre kemter bacıdır; Muhammed Ali'ye kuldur nâcidir; Cümle erenlerin başı tacıdır; İşte Fatımatü'z-Zehra'mız vardır” (Harâbî, 492).

3.6. Öksüz Zeynep Bacı

XIX. yüzyıl şairi Zeynep Bacı bazı kaynaklarda XV. yüzyılda yaşamış Divan şairi Zeyneb Hatun'la (ö. 879/1474) karıştırılmıştır (Öge, 1946: 848^a; Samancıgil, 1946: 281-282). Zeynep Bacı, Eskişehir, Seyitgazi'ye 7 km. uzaklıkta bulunan Şücaaddin Dergâhı'na bağlı Bektaşî şairlerden biridir. Hemşehri ve çağdaşı Sakine Bacı gibi Şücaaddinli (Yenisey, 1946: 16; Oytan, 1956: 132) olan şairin hayatı hakkında malumat yoktur.

Samancıgil'in Zeynep Bacı'ya ait (1946: 281) gösterdiği “Şehâ bu sûret-i zîbâ sana Hak'dan hidâyetdir” mısraı ile başlayan şiir XV. yüzyıl şairi Zeyneb Hatun'a aittir (İsen, 1998; 218). Kaynaklarda ayrıca Zeyneb Hatun'la karıştırılan bir diğer Zeynep daha vardır. Bazı kaynaklarda Alevi-Bektaşî olarak gösterilen bu kadın (Öge, 1946: 890^a)¹⁷ XIX. yüzyılda yaşamış Mısırlı Zinet Hanım denmekle maruf Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın (ö. 1849) kızı, Yusuf Kâmil Paşa'nın (1808-1876) eşi Zeynep Kâmil'dir (1825-1882). Buraya kadar verilen bilgiler doğru olmakla beraber Zeynep Kâmil'e nispet edilen “Keşf et nikâbını yeri göğü münevevr et” mısraı ile başlayan şiir yine XV. yüzyıl şairi Zeyneb Hatun'a aittir (Canım, 2000: 289). Tespitlerimize göre Zeynep Bacı'ya ait mersiye'nin bir kıtası şöyledir:

“Mâh-ı Muharrem'de derd-i hicranda; Şah İmam Hüseyin Ali'yi gördüm; Ağlar idim âh u zâr ile gamda; Şah İmam Hüseyin Ali'yi gördüm” (Yenisey, 1946: 17).

3.7. Rabia Bacı

Rabia Bacı ile ilgili kaynaklarda erkek olduğu yönünde bilgiler vardır. Yani bir erkeğin kadın mahlası (Rabia) kullanılarak şiirler yazdığı, bu kişinin de İsmail Hâmi Danişmend olduğu iddia edilmiştir. Konu dönemin edebiyatçıları arasında büyük bir meseleye dönüşmüş, taraflar arasında münakaşalar başlamış ve tartışma günümüze de taşınmıştır. Konuyla ilgili yorum yapanlar arasında Nihad Sâmi Banarlı, Yahya

Kemal Beyatlı, İsmail Hâmi Danişmend, M. Fuad Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Halit Fahri Ozansoy, Mithat Cemal Kuntay, Nurullah Ataç, Cahit Sıtkı Tarancı gibi devrin önemli simaları yer almaktadır. Konuya Banarlı, Hürriyet Gazetesinde yayınladığı “Râbia Hâtun Efsanesi” (21 Haziran 1948: 2), “Acaip Bir San‘at Hâdisesi” (14 Temmuz 1948: 2), “Hâdisenin İç Yüzü” (20 Temmuz 1948: 2), “Bir Mektup ve Zaruri Bir Cevap” (28 Temmuz 1948: 2) başlıklı yazılarıyla dâhil olurken, Köprülü Vatan Gazetesinde yayınladığı “Râbia Hâtun Masalı” (8 Kasım 1948: 2) Danişmend ise Akşam Gazetesinde dört seri olarak yayınladığı “Râbia Hâtun Dedikodusu” (17 Eylül 1948: 3; 19 Eylül 1948: 3, 4; 21 Eylül 1948: 3, 7; 24 Eylül 1948: 3) başlıklı yazısıyla katılmıştır. Tartışmaların neticesinde İsmail Hâmi şiiirlerin eşi Nazan Hanım’a ait olduğunu, ancak vasiyeti gereği bunu gizlediğini söylemiş, ancak karşı tarafı ikna edememiştir. Onlara göre bu şiiirlerin yazarı İsmail Hâmi’nin bizzat kendisidir. Konuyla ilgili tüm tartışmalara yer veren Ali Karahan’a göre şiiirlerin kime ait olduğu bugün bile tartışılacaktır. Rabia Bacı’ya atfedilen şiiirin XX. yüzyıla ait olduğu kesinleşmiştir.¹⁸

Bu tartışmanın dışında kaynaklarda XVIII. yüzyılda yaşamış Bektaşî şairlerinden Kırım Giraylarına mensup, İzmirli Feyzi ve Hüsnü Babalar “Bugün için bilinen Bektaşî kadın şairlerinin en eskisidir” (Yenisey, 1946: 6) dedikleri bir Rabia Bacı vardır. Bugün ona ait gösterilen şiiirin sahibi ve yüzyılı belli olsa bile bu durum Rabia Bacı diye birinin yaşamadığı anlamına gelmez. Tartışmalara konu olan şiiirin bir şiiiri şöyledir:

“Bir kâsedür alev alev dolu gönlüm yana yana; Men ta senin yanında dahi hasretem sana; Yaşlar dökende söndüremez ateşimi su; Sünsan elinle kanımı içsem kana kana” (Yenisey, 1946: 6).

3.8. Sanem Bacı

XVI. yüzyıl halk şairlerinden Pir Sultan Abdal’ın kızı (Öge, 1946: 854^b) olarak kayıtlara geçen Sanem Bacı babasının yaşadığı yüzyıldan hareketle XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başlarında yaşamış Bektaşî şairlerinden biridir. Sivas Yıldızeli’nde yaşamış, buraya bağlı Banaz köyünde vefat etmiştir. Mezarı Banaz köyünde orman kıyısındadır (Manya, 1983: 114). Hayatı hakkında fazla malumatın olmadığı Sanem Bacı’nın babasının idamı üzerine söylediği şiiir Doğanay’a göre Sanem’e ait değil, Pir Sultan Abdallardan bir şaire aittir (2003: 280). Gölpınarlı ve Boratav’ın müşterek hazırladıkları *Pir Sultan Abdal* adlı kitapta şiiirin Sanem Bacı’ya ait olduğu (2010: 33), Gölpınarlı’nın yalnız neşrettiği *Alevi-Bektâşî Nefesleri* adlı kitapta ise şiiirin Sanem Bacı’ya ait olduğu gibi, başka bir mecmuada müellifin rastladığını söylediği ifadeden hareketle Pir Sultan Abdal’ın oğlu Pir Mehmed’e de ait olabileceği ifade edilmiştir (2017: 58-59). Şiiirin iki dörtlülüğü şöyledir:

“Pir Sultan kıızıydım ben de Banaz’da (Pir Sultan oğluydum ben de Banaz’da); Kanlı yaş akıttım baharda güzde; Dedemi astılar kanlı Sivas’ta; Darağacı ağlar Pir Sultan deyü

Pir Sultan Abdal’ım ey yüce Ganî (Pir Mehmed’im aydur ey yüce Ganî); Dim yediğimiz kudretin hânı; Hakk’a teslim ettin ol şirin canı; Dostların ağlaşır Pir Sultan deyü” (Gölpınarlı, 2017: 58, 59).

3.9. Seher Abdal

XVI. yüzyılda yaşamış Seher Abdal’la (Öge, 1946: 858^b) ilgili sıkıntı onun kadın mı erkek mi olduğuna dair kaynaklarda net bir bilginin bulunmamasıdır. Nitekim kadın konulu bazı çalışmalarda Seher Abdal’a da yer verilmiştir.¹⁹ Aynı şekilde yaşadığı yüzyıla ilgili de farklı malumatlar vardır. Ergun, şair Bâkî’nin (ö. 1008/1600) hayatıyla ilgili bir mecmuada oldukça muvaffakiyetli manzumeler vücuda getirdiğini söylediği Seher Abdal’a tesadüf ettiğini, bu nedenle onun XVI. yüzyılda yaşadığını ileri sürerken (1955: 88), Gölpınarlı da Seher Abdal’ın Battal Gazi’yi pir tanıyan Rum abdallarından olduğunu, bundan dolayı XVI-XVII. yüzyıllarda yaşayan bir şair olabileceğini söylemiştir (2017: 18). Hayatı hakkında fazla bilginin bulunmadığı şairin hayatını İç Anadolu’da (Öge, 1946: 858^b) Eskişehir’de (Kutlar, 2010: 263) geçirdiği ifade edilmiştir. Mecmualarda çok sayıda şiirine rastlanan şairin aynı zamanda *Helvâ vü Nân* isimli bir mesnevisi vardır. Eser Fatma Sabiha Kutlar tarafından çalışılmıştır. Şiirlerinden bazıları şöyledir:

“Vird-i zebânım zikr-i Hüda’dır; Sanma bu cânım murg-ı hoş elhân; Na’t-ı Nebî’dir medh-i Ali’dir; Şâh-ı velîdir cân ile cânân” (Öge, 1946: 594^b).

“(Helvâ vü Nân’dan): İlähî cümleye Rabbü’l-azîmsin; Ki Bismillâhi rahmâni’r-rahîmsin; Ahadsın lâ-şerîk yokdur nazîrün; Ki sensin dest-giri her fakîrün” (Kutlar, 2010: 277).

3.10. Şeref Bacı

1854 (Doğanay, 2003: 321) veya 1864 (Yenisey, 1946: 26; Koca, 1990: 639) yılında İstanbul Kasımpaşa’da doğan Şeref Hanım Çamlıca Dergâhı postnişini Nuri Baba ve oğlu Ali Nutkî Baba’nın müntesiplerindedir. Mehmet Ağa isminde bir kahvecinin eşidir. Kaynaklar 1909 yılında İstanbul’da vefat ettiğini yazmaktadır (Ergun, 1930: 355; Ay, 1934: 71-72; Öge, 1946: 854^b). Şeref Hanım’dan bahseden ilk araştırmacılar olan Salcı, *Varlık Mecmuasında* yayınladığı “Şeref Bacı” adlı makalede (1941d: 62-64) XIX. yüzyıl Divan şairi Şeref Hanım’la (1809-1861) Şeref Bacı’yı karıştırmıştır. Makalede yer alan şiirler Şeref Hanım’a aittir ve Şeref Hanım Mevlvî bir şairdir. Müellifin cem ve toplantılarda okunduğunu söylediği İmam-ı Ali methinde yazılan “Al dökeyim güheri” (Arslan, 2011: 222) şiiri yine Şeref Hanım’a aittir ve Şeref Hanım Bektaşî değil, Mevlvî bir şairdir. Şeref Bacı’nın kayıtlara geçmiş şiiri ise şöyledir:

“Bism-i Şâh’tan başlayalım; Can başı feda kılalım; Her daim Şâh’ı analım; Nurdan bir nur daha doğdu” (Ergun, 1930: 355).

3.11. Tîrî Ebe

Asıl adı Satı olan Bektaşî şairi Afyon Akçaşar köyündendir. Yaşadığı dönem bilinmeyen şair ölüm döşeginde söylediği bir nefesiyle tanınmıştır.

“Hasta oldum yedi yıldır yatırdım; Var git Arap var git nen kaldı tende; Ayetin okurdum aklım şaşırdım; Var git Arap var git nen kaldı tende” (Yıldız, 1987: 86, 205).

“Tîrî Ebe’yle ilgili tartışma da bu nefesiyle ilgilidir. Ergun’un 1929’da yayınladığı *XVII. Asır Saz Şairlerinden Pir Sultan Abdal* adlı kitabında bu şiir,

“Yedi yıldır hasta düştüm yatırım; Var git Arap var git bende nen kaldı; Okuram ayeti virdim dilimde; Var git Arap var git bende nen kaldı” şeklinde Pir Sultan Abdal’a ait gösterilmiştir (1929: 40-41). Ancak 1943’te Gölpinarlı ve Boratav’ın birlikte yayınladıkları *Pir Sultan Abdal* kitabında bu şiire yer verilmemiştir. Kitapta “Pir Sultan Abdal’a ait pek az malumat verilmiş, hakkındaki menkabeler tespit edilmemiş ve şiirleri çok muahhar mecmualardan toplanmış, toplanan şiirler de eda ve üslup bakımından isabetli bir itikatla ayrılmamıştır. Sadettin Nüzhet’in kitabındaki şiirler içinde, cönklerde Balım Sultan, Abdal Musa, Hatâyî, Kul Himmet, Derviş İbrahim, Veli, Yeksanî hatta Seyranî’ye ait olarak kaydedilen birçok şiirlerin Pir Sultan adına kaydedildiğini de söyleyelim. Evet, bu şiirler mutlaka bazı mecmualarda da Pir Sultan adına kayıtlıdır.” (2010, 11, 18) yazılıdır. Bu da bizi şiirin Pir Sultan’a aidiyeti noktasında şüpheye düşürmüştür. Daha sonraki Pir Sultan Abdal’la ilgili çalışmalarda bu şiire bazen yer verildiği (Avcı, 2006: 458-459) bazen yer verilmediği (Pir Sultan Abdal Divanı, 1996; Öztelli, 2004) görülmüştür. Yani şiirin kime ait olduğu hususu netlik kazanmamıştır.

3.12. Zehra Bacı

Zehra Bacı’yla ilgili durum Naciye Bacı’yla aynıdır. Tartışma, kaynaklarda ona ait gösterilen şiirin aslında Harâbî mahlasıyla maruf Ahmed Edib’e ait olmasıdır. Bu durumda Zehra Bacı diye bir kadının olmadığı, Ahmed Edib’in “Zehra” mahlasını kullanarak şiir yazdığı ortaya çıkmaktadır (Doğanay, 2003: 330). Gümüşoğlu tarafından yayına hazırlanan *Harâbî Baba Divân*’ında Zehra mahlaslı şiir sayfa 214-215’te yer almaktadır. Mezkûr çalışmada “Harâbî, *Divan*’ında kadının ikinci sınıf vatandaş olmadığını, peygamberleri doğuranın da kadın olduğunun unutulmamasını belirtmiş ve kadınların hor görülmemesi gerektiğini yine kadınların ağzından şiirler söyleyerek ifade etmiştir.” (2008: 40-41) denmiştir. Atatürk Kitaplığında yer alan yazmada da şiirin serlevhasında Zehra Bacı yazmaktadır (Edîb Harâbî, 66).

Buradaki mesele şiirin kime ait olduğu değildir. Aynı mahlası kullanan çağdaş şairler arasında bu tarz karışıklıklar hep olmuştur ve olacaktır. Asıl mesele Zehra Bacı diye biri var mıdır?

Kaynaklarda Zehra Bacı isminde bir şairle ilgili şu malumatlar yer almaktadır: Zehra Bacı XIX. yüzyıl Bektaşî şairlerinden biridir (Öge, 1946: 890^b). 1870 yılında

doğmuş, İstanbul Merdivenköydeki Şahkulu Sultan Tekkesi postnişini Mehmet Ali Hilmi Dede Baba'ya intisap etmiştir. (Yenisey, 1946: 35; Manya, 1983: 118) Bu şahıs aynı zamanda Edib Harâbî'nin de mürididir (Gümüsoğlu, 2008: 77). Aynı çağda yaşayan ve aynı müride intisap eden bu iki şahsın tanışmış olmaları, şiirlerinden haberdar olmaları da pek tabiidir. Tartışmaya konu olan şiirin son dörtlüğü şöyledir:

“Zehra'nın nutkunu güzel dinleyin; Ey erenler, erler doğru söyleyin; Biz doğurmadık mı beyan eyleyin; Sizi irşat eden bu babaları” (Yenisey, 1946: 36; Edib Harâbî, 68).

4. Sonuç

Kaynaklardan yola çıkarak Alevi-Bektaşî edebiyatının kadın şairlerini araştırdığımız bu çalışmada “Bazı Tartışmalar” bölümü de dâhil olmak üzere XVI. yüzyılda 3, XVIII. yüzyılda 4, XIX. yüzyılda 29, XX. yüzyılda 41, yaşadığı yüzyıl bilinmeyen 4 ve bir de erkek olduğu kesinleşen 1 şair olmak üzere toplam 82 şair hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırmada XVII. yüzyılda yaşamış bir kadın şaire tesadüf edilememiştir ve XX. ve XXI. yüzyıl hakkında yapılacak daha tafsilatlı çalışmalarla özellikle bu yüzyılda yaşayan şairlerin artacağını da ifade etmek gerekir.

Kaynaklara Latife Bacı ismiyle giren ve hakkında bilgi bulunmayan şairin erkek şairlerden Melûlî'ye ait olduğu kesinleşirken, Naciye (Lütfiye) Bacı, Zehra Bacı, Seher Abdal ve Rabia Bacı ile ilgili erkek olup olmadıklarına dair tartışmalar bugün dahi devam etmektedir. Erkek şairlerin kadın mahlasıyla şiir söylediği ile ilgili tartışmalar devam ededursun yaptığımız araştırmada kadın bir şairin de erkek mahlasıyla şiir söylediği tespit edilmiştir. Buna göre Hacik Kız diğer adıyla Hatice adlı şair, Kul Himmet Üstadım mahlasıyla şiirler söylemiştir. Bu da bize mecmualara, cönklerle, antolojilere erkek mahlasıyla giren şairler arasında başka kadın şairler de olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır.

Kadın şairler, XX. yüzyıla kadar daha çok “Bacı” olarak anılırken bu ifade XX. ve XXI. yüzyılda yerini şairin ad ve soyadına veyahut sadece mahlasına bırakmıştır. Ancak Gülşen, Havva, Emiş, Sinem ve Dursune gibi isimler “Bacı” lafzını kullanmaya devam etmişlerdir. Tespitlerimize göre kadın şairlerinden sadece Advıye isimli şair Anabacı iken, diğer şairlerden ikisi Ana (Yeter ve Zöhre) ismiyle kaynaklarda yer almışlardır. Yine Hanım, Sultan, Kul, Abdal gibi sıfatları da kullanmışlardır. Yanına herhangi bir sıfat almadan sadece ismiyle veya mahlasıyla şiir söyleyenler de vardır.

Kadın şairler arasında arkadaşlar (Naciye ve Zehra Bacılar) olduğu gibi yakın akraba olanlar da dikkat çekmektedir. Örneğin aynı aileden Yeter Ana, kızı Gülhanım ve gelini Hülya Yıldırım ailenin erkekleri de hesaba katıldığında maaile şair bir ailedir. Yine Kul Elif eltisi Gülşen'le birlikte aynı aileden olan şairlerdendir.

Kadın şairler, yukarıda az da olsa örneklerini verdiğimiz şiirlerden hareketle daha çok Hz. Ali, Ehl-i Beyt, Hacı Bektâş-ı Velî muhtevalı ve hangi dervişe intisap

ettirlerse o şahsiyeti metheden şiiirler söylemişlerdir. Ancak önceki yüzyıllarda karşımıza çıkan bu durum son yüzyıllarda da devam etmekle birlikte şairlerin sosyal çevre ve şartlarının değişmesiyle muhtelif konulara yöneldikleri ve bu konularda da şiiir söyledikleri tespit edilmiştir.

Yukarıda kısaca biyografilerine ve hayatlarıyla ilgili tartışmalara yer verdiğimiz hemen her şair hakkındaki ortak sıkıntı haklarında ne yazık ki yeteri kadar bilginin olmayışıdır. Bu bilgi eksiliği de hâliyle bazı tartışmalara ve bilgi kirliliklerine sebebiyet vermektedir. Girişte söylediğimiz Vahit Lütfi Salcı'nın bu şairlerin bilerek gizlendikleri (sır saklamak) yönündeki görüşü hesaba katıldığında mevcut bilgilerden daha da öteye gidilemeyeceği muhakkaktır. Ancak bu sıkıntının en aza indirilmesi daha fazla mecmuaya ve cönklerle ulaşılmasıyla nispeten çözülebilir kanaatindeyiz.

Sonnotlar

- 1 Bahsi geçen çalışmalar için bkz. Pala, İskender. (1998). "Kadın Şair Olursa Gör Başına Neler Gelir". *Âşinâ Güzeller*. 43-46. İstanbul: Ötügen Yayınları; Ertek Markoç, Yasemin. (2011). "Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış". *Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı 9/2*, 223-235; Yılmaz, Ayfer. (2012). "Geçmişten Günümüze Kadın Şairlerin Konumuna Genel Bir Bakış". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum 1/2*, 46-63.
- 2 Yapılan araştırmada bir şairin erkek olduğu kesinleşmiştir. Bkz. bu çalışmada Latife Bacı.
- 3 Bahsi geçen çalışmalar için bkz. Akkaya, Gülfer. (2015). *Sır İçinde Sır Olanlar Alevi Kadınlar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları; Akkaya, Gülfer. (2018). *Alevi Kadınlar, Vardık, Varız, Var Olacağız*. İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.
- 4 Bkz. Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şairleri* (1930), *Halk Edebiyatı Antolojisi* (1938), *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi: Bektaşî Şairliği ve Nefesleri 19'uncu Asra Kadar* (1955), *On Yedinci Asırdan Beri Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri* (1955), *19uncu Asırdan Beri Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri* (1956), *Türk Şairleri*; Taha Ay, *Türk Kadın Şairleri* (1934); Ahmed Muhtar Hacı Beyzâde, *Şair Hanımlarımız* (1311); Mehmed Zihni Efendi, *Meşâhirü'n-nisâ* (1294-95); Abdülbaki Gölpınarlı, *Alevi-Bektaşî Nefesleri* (2017) ve *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi* (1972); Vasfi Mahir Kocaturk, *Saz Şiiri Antolojisi* (1963); M. Fuad Köprülü, *Saz Şairleri* (2004); Ali Rıza Öge, *Bektaşî Şairleri Antolojisi* (1946); Kemal Samancıgil, *Alevi Şairleri Antolojisi* (1946); Fazıl Yenisey, *Bektaşî Kadın Şairlerimiz* (1946: Bu çalışmada 21 kadın şaire yer verilmiştir); Eflatun Cem Güney, *Halk Şiiri Antolojisi* (1954); M. Tevfik Oytan, *Bektaşîliğin İç Yüzü* (1956); Refik Ahmet Sevengil, *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri, Radyo Konuşmaları* (1965); Halim Yağcıoğlu ve Şahinkaya Dil, *Türk Kadın Şairleri, Antoloji* (1966); Halk Mutluay, *Türk Halk Şiiri Antolojisi* (1972) ve *Tanzimat'tan Günümüze Kadar Türk Şiiri* (1973); Ali Dereli, *Türk ve Dünya Edebiyatında Şairler Yazarlar Sözlüğü*; A. Celalettin Ulusoy, *Pir Dergâhından Nefesler*; İlkin Manya, *Halk Şiirinde Ana Sesi Kadın Ozanlar Antolojisi* (1983); Bedri Noyan, *Bektaşîlik Alevilik Nedir* (1987); Turgut Koca, *Bektaşî Alevi Şairleri ve Nefesleri (13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar)* (1990); İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi* (1998); Ezeli Doğanay, *Kızılbaş Kadın Şairler* (2003: Bu çalışmada elli dört kadına yer verilmiştir); İbrahim Bahadır, *Alevi-Bektaşî Kadın Derişler* (2004); Ali Berat Alptekin ve Saim Sakaoğlu, *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar)* (2006); Hüseyin Yurdabak, *Türk Edebiyatına Günümüze Kadın Şairleri* (2006); Osman Baymak ve Canseli Donat, *Türk Dünyası Kadın Şairleri, Şiir Antolojisi* (2009) Doğan Kaya, *Sivas Halk Şairleri* (2009); Nejat Birdoğan, *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik* (2010); Müjgân Cumbur, *Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri* (2011); Behiye Köksel, *20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar* (2012); Fatma Ahsen Turan vd. *Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar* (2014); Vahit Lütfi Salcı, "Türk Alevi Kadın Şairleri" (dört makale); Mustafa Sever, "Âşık Tarzı Kültür Geleneğinde Günümüz Kadın Âşıkları", (2010); Doğan Kaya, "Ali Rıza Öge'nin Bektaşî Şairleri Antolojisi'nde Yer Alan Şairler" (2016); İsmail Avcı, "Bahkesirli Mehmed Gazâlî'nin 'Türk Kadın Şairleri' Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine" (2016);

- Metin Özarslan, “Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği İçinde Kadın Âşıklar Üzerine Bazı Düşünceler” (2016) ; Naciye Yıldız, *Mutasavvıf Türk Kadın Şairleri Üzerine Bir Araştırma* (1987); Sevilay Çınar, *Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye’de Kadın Âşıklar* (2008).
- 5 Buraya kadar verilen bilgilerin Ezeli Doğanay’ın çalışmasında başka bir Havva Bacı’ya ait olduğu söylenmiş, ancak bu Havva Bacı’dan bahsedilmemiştir.
 - 6 İlkın Manya tahminen XVIII. yüzyılda yaşadığını söylemektedir. Bkz. (Manya, 1983: 110).
 - 7 Turgut Koca yaklaşık yüz yaşlarında vefat ettiğini söylemiştir. Bkz. (Koca, 1990: 725).
 - 8 Şiirin tamamı ve Tilki ve Pire Destanları için bkz. Oytan, 1956: c. 1, 133-134; c. 2, 71-72 (Tilki Destanı), 73-74 (Pire Destanı).
 - 9 Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Salcı, Vahit Lütfi. (1941c). “Alevi Kadın Şairleri: Şaziye Şazi”. *Varlık Milliyetçi ve Memleketçi Fikir Mecmuası* 188, 461-465.
 - 10 Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. (Salcı, 1941a: 424-428).
 - 11 Nefesine ulaşamamıştır.
 - 12 Doğanay doğum tarihini 1945 olarak vermiştir. Bkz. (Doğanay, 2003: 284).
 - 13 Ayrıca bkz. (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006: 266).
 - 14 Geniş bilgi için bkz. Solak, İsmet. (1993). *Zöhre Ana Cemden Gelen Nefesler*. İzmir: Güloğlu Matbaacılık.
 - 15 Hüsniye Bacı’nın Abdal Mûsâ’nın kız kardeşi olduğuna dair bilgiyi Bedri Noyan aktarmaktadır. Nitekim bu bilgi doğru ise Hüsniye Bacı’nın yaşadığı yüzyıl iki asır önceye XIV. yüzyıla kaydırılmaktadır. Bkz. (Noyan, 1996: 34).
 - 16 Kaynaklarda genelde hangi sırada yaşadığının bilinmediğine dair malumatlar vardır. Ancak Özmen XVI. yüzyıl şairlerini sıraladığı eserinde Hüsniye Bacı’ya yer verirken onun hakkında “Dili itibarıyla on altıncı yüzyıl Bektaşî ozanlarından birisidir” notunu paylaşmıştır. Ayrıca Turgut Koca da onun XVI. yüzyıl şairlerinden olduğunu söylemiştir. Bkz. (Özmen, 1998: 595; Koca, 1990: 211).
 - 17 Zeynep Kâmil’in Bektaşîliği ve şairliği ile ilgili kaynaklarda yer alan malumatlar sıkıntılı ve yetersizdir. Bu nedenle bu çalışmaya alınmamıştır.
 - 18 Konuyla ilgili tüm tartışmalar için bkz. (Karahan, 2019: 71-82).
 - 19 Kadın olduğundan bahseden kaynaklar için bkz. ([Bayrı], 1929: 183-184; Turan vd. 2014; 426; Cunbur, 2011; 291-293. Diğer kaynaklarda cinsiyeti ile ilgili bir malumata rastlanmamıştır.

Kaynakça

- Ahmed Muhtar Hacı Beyzâde. (1311). *Şair Hanımlarımız*. İstanbul. Matbaa-i Safa ve Enver.
- Akkaya, Gülfer. (2015). *Sır İçinde Sır Olanlar Alevi Kadınlar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- . (2018). *Alevi Kadınlar, Vardık, Varız, Var Olacağız*. İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.
- Albayrak, Nurettin. (2002). “Kul Himmet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 352.
- Alptekin, Ali Berat ve Saim Sakaoğlu. (2006). *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arslan, Mehmet. (2011). *Şeref Hanım Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınevi.

- Aslanoğlu, İbrahim. (1997). *Kul Himmet, Yaşamı, Kişiliği ve Şiirleri*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Avcı, Ali Haydar. (2006). *Osmanlı Gizli Tarihinde Pir Sultan Abdal ve Bütün Deyişler*. İstanbul: Noktakitap Yayınları.
- Avcı, İsmail. (2016). “Balıkesirli Mehmed Gazâli’nin ‘Türk Kadın Şairleri’ Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19/36, 31-80.
- Ay, Taha. (1934). *Türk Kadın Şairleri*. İstanbul: Universum Matbaası.
- Bahadır, İbrahim. (2004). *Alevi-Bektaşî Kadın Dervişler*. Köln: Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü.
- Banarlı, Nihad Sami. (21 Haziran 1948). “Râbia Hâtun Efsanesi”. *Hürriyet Gazetesi*. 2.
- . (14 Temmuz 1948). “Acaip Bir San‘at Hâdisesi”. *Hürriyet Gazetesi*. 2.
- . (20 Temmuz 1948). “Hâdisenin İç Yüzü”. *Hürriyet Gazetesi*. 2.
- . (28 Temmuz 1948). “Bir Mektup ve Zaruri Bir Cevap”. *Hürriyet Gazetesi*. 2.
- Baymak, Osman ve Canseli Donat. (2009). *Türk Dünyası Kadın Şairleri, Şiir Antolojisi*. Prizren: Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları.
- [Bayrı], Mehmet Halit. (1929). “Edebiyat Tarihimizde Kadın Simaları: Seher Aptal”. *Hayat* 5/114, 183-184.
- Birdoğan, Nejat. (2010). *Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Canım, Rıdvan. (2000). *Latîfî Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ceylan, Ömür. (2017). “‘Bektâşî Diliyle Kadın Müdâfaası’ Edip Harâbî’nin Lutfiye ve Zehra Bacılar Ağzından Yazdığı İki Nefes”. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu (4-6 Mayıs 2017)*, Amasya.
- Cunbur, Müjgân. (2011). *Osmânî Dönemi Türk Kadın Şâirleri*. Ankara: Türkkad Yayınları.
- Çınar, Sevilay. (2008). *Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye’de Kadın Âşıklar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Danişmend, İsmail Hâmi. (17 Eylül 1948). “Râbia Hâtun Dedikodusu”. *Akşam Gazetesi*. 3.
- . (19 Eylül 1948). “Râbia Hâtun Dedikodusu”. *Akşam Gazetesi*. 3, 4.

- . (21 Eylül 1948). “Râbia Hâtun Dedikodusu”. *Akşam Gazetesi*. 3, 7.
- . (24 Eylül 1948). “Râbia Hâtun Dedikodusu”. *Akşam Gazetesi*. 3.
- Doğanay, Ezeli. (2003). *Kızılbaş Kadın Şairler*. Ankara: İtalik Yayınları.
- Dereli, Ali. (t.y.). *Türk ve Dünya Edebiyatında Şairler Yazarlar Sözlüğü*. İstanbul: Salan Yayınları.
- Edîb Harâbî, *Dîvân-ı Harâbî*. Atatürk Kitaplığı. Bel_Yz_K_0541.
- Edîb Harâbî'nin Dîvânı [İnceleme-Metin]*. (2012). Ed. Coşkun Kökel. Ankara: Alevilik Araştırmaları Dergisi Yayınları.
- “Emine Beyza”. (1982-1983). *Yurt Ansiklopedisi*, c. 6, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, s. 4425.
- Erdoğan, Kutluay. (1993). *Alevilik-Bektaşilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ergun, Sadettin Nüzhet. (1929). *XVIIinci Asır Sazşairlerinden Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Evkaf Matbaası.
- . (1930). *Bektaşî Şairleri*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- . (1938). *Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- . (1955). *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi: Bektaşî Şairleri ve Nefesleri 19uncu Asra Kadar I-II*, İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- . (1956). *19uncu Asırdan Beri Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- . (1936-1945). *Türk Şairleri*. İstanbul.
- “Fıtnat Bacı”. (1982-1983). *Yurt Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, s. 4874.
- Gedik, Seda. (2019). “Âşık Kul Semaî’de Alevilik Edebiyatı ve Erkânı”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 19, 153-178.
- Gölpınarlı, Abdülbaki ve Pertev Naili Boratav. (2010). *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. (1972). *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- . (2017). *Alevi-Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Gümüšoğlu, Dursun. (2008). *Ahmed Edîb Harâbî Dîvânı Yaşamı ve Tüm Şiirleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- Güney, Eflatun Cem. (1954). *Halk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Varlık Yayınları.

- Harâbî. *Dîvân*. Süleymaniye Kütüphanesi İhsan Mahvî Bölümü nr. 98.
- “Hürmüz Hanım”. (1982-1983). *Yurt Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, s. 4874.
- İsen, Mustafa. (1998). *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İspirli, Serhan Alkan. (2007). *Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kaptan, Zekeriya ve Yasemin Yurduşen. (2014). “Âşık Edebiyatı Halk Şiirinin Tarihsel Gelişimi”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 4/8, 195-212.
- Karahan, Ali. (2019). “Müstear İsmi Ardındaki Giz: Türk Edebiyatında Râbia Hâtun Olayı”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 64, 71-82.
- Kaya, Doğan. (2001). “Bir Âşık Ailesi: Âşık Yüzbaşıoğlu ve Ailesindeki Diğer Âşıklar”. *Folklor-Edebiyat* 28, 69-84.
- . (2009). *Sivas Halk Şairleri I-V*. Sivas: Önder Matbaacılık ve Gazetecilik.
- . (2016). “Ali Rıza Öge’nin Bektaşî Şairleri Antolojisi’nde Yer Alan Şairler”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 6/12, 211-297.
- Koca, Şevki. (1999). *es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divânı*. İstanbul: Nazenin Yayıncılık.
- Koca, Turgut. (1990). *Bektaşî Nefesleri ve Şairleri (13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar)*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi ve Matbaası.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. (1963). *Saz Şiiri Antolojisi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Koç, Adem. (2012). “Üryan Hızır Ocağı Taliplerinden Zehra Kayacık ve Memoratlarının Etkisiyle Oluşan Nefesleri Üzerine”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 63, 265-296.
- Korkmaz, Esat. *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları.
- Köksel, Behiye. (2012). *20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. Fuad. (8 Kasım 1948). “Râbia Hâtun Masalı”. *Vatan Gazetesi*. 2.
- . (2004). *Saz Şairleri I-V*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kutlar, Fatma Sabiha. (2010). “Seher Abdal’ın Helvâ vü Nân’ı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi: Alevilik Özel Sayısı* 56, 269-298.
- Manya, İlkin. (1983). *Halk Şiirinde Ana Sesi Kadın Halk Ozanları Antolojisi*. İstanbul: İnanç Yayınları.

- Markoç, Yasemin Ertek. (2011). “Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış”. *Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı 9/2*, 223-235.
- Mehmed Zihni Efendi. (1294-1295). *Meşâhirü'n-nisâ I-II*. İstanbul.
- Mutluay, Rauf. (1972). *Türk Halk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- . (1973). *Tanzimat'tan Günümüze Kadar Türk Şiiri*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Noyan, Bedri. (1987). *Bektaşilik Alevilik Nedir*. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- . (1996). “Abdal Mûsâ Hakkında”. *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi*. Haz. Adil Ali Atalay. 34-66. İstanbul: Can Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2015). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri: Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*. 11. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oransay, Gültekin. (1977). “Yayınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgile-yicileri”. *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi 3*, 149-211.
- Oytan, M. Tevfik. (1956). *Bektaşiliğin İcyüzü, Dibi, Köşesi, Yüzü ve Astarı Nedir? I-II*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- Öge, Ali Rıza. (1946). *Bektaşî Şairleri Antolojisi*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı T811 ÖGE 1, s. 858^b.
- Özarslan, Metin. (2016). “Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği İçinde Kadın Âşıklar Üzerine Bazı Düşünceler”. *Tarihi Değiştiren Toplumunu Dönüştüren Kadınlar Sempozyumu, 24-25 Kasım 2014*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Özmen, İsmail. (1998). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi I-V*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özpolat, Latife ve Hamdullah Erbil. (1991). *Melûli Divanı ve Aleviliğin, Tasavvufun, Bektaşiliğin Tarihiçesi*. Ankara: Başak Yayınları.
- Öztelli, Cahit. (2004). *Pir Sultan Abdal Yaşamı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Pala, İskender. (1998). “Kadın Şair Olursa Gör Başına Neler Gelir”. *Âşinâ Güzeller*. 43-46. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Pir Sultan Abdal Divanı*. (1996). İstanbul: Ant Yayınları.
- Salcı, Vahit Lütfi. (1941a). “Türk Alevi Kadın Şairleri”. *Varlık Milliyetçi ve Memleketçi Fikir Mecmuası* 186, 424-428.

- Salcı, Vahit Lutfi. (1941b). “Türk Alevi Kadın Şairleri: Hürmüş Hanım”. *Varlık Milliyetçi ve Memleketçi Fikir Mecmuası* 189, 488-490.
- Salcı, Vahit Lutfi. (1941c). “Alevi Kadın Şairleri: Şaziye Şazi”. *Varlık Milliyetçi ve Memleketçi Fikir Mecmuası* 188, 461-465.
- Salcı, Vahit Lutfi. (1941d). “Alevi Kadın Şairleri: Şeref Bacı”. *Varlık Milliyetçi ve Memleketçi Fikir Mecmuası* 195, 62-64.
- Samancıgil, Kemal. (1946). *Alevi Şairleri Antolojisi*. İstanbul: Gün Basımevi.
- Sevengil, Refik Ahmet. (1965). *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri, Radyo Konuşmaları*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Sever, Mustafa. (2010). “Âşık Tarzı Kültür Geleneğinde Günümüz Kadın Âşıkları”. *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks* 2/3, 81-89.
- Solak, İsmet. (1993). *Zöhre Ana Cemden Gelen Nefesler*. İzmir: Güloğlu Matbaacılık.
- Tanman, M. Baha. (1988). “Abdal Mûsâ Tekkesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 65-66.
- Turan, Fatma Ahsen vd. (2014). *Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulusoy, A. Celalettin. (t.y.). *Pîr Dergâhından Nefesler*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.
- Uraz, Murat. (1941). *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.
- Yağcıoğlu, Halim ve Şahinkaya Dil. (1966). *Türk Kadın Şairleri, Antoloji*. Ankara: Gündüz Yayınları.
- Yardımcı, Mehmet. “18. Yüzyıldan Günümüze Zileli Âşıklar Zinciri”. Erişim tarihi: 22.09.2019. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/yardimci_09.pdf.
- Yenisey, Fâzıl. (1946). *Bektaşî Kadın Şairlerimiz*. İzmir: Pazar Neşriyat Yurdu.
- Yıldız, Naciye. (1987). *Mutasavvıf Türk Kadın Şâirleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Ayfer. (2012). “Geçmişten Günümüze Kadın Şairlerin Konumuna Genel Bir Bakış”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 1/2, 46-63.
- Yurdabak, Hüseyin. (2006). *Türk Edebiyatına Günümüz Kadın Şairleri*. Ankara: Yücel Ofset.